תלמוד בבלי · ראשונים · רש״י · סדר נזיקין

רש"י על מכות

רש״י

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

רש"י על מכות

רש״י

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/רשי-על-מכות/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ב. 4
דף ב: 5
דף ג. 6
דף ג: 8
דף ד. 9
דף ד: 11
דף ה. 11
דף ה: 13
דף ו. 14
דף ו: 15
דף ז. 15
דף ז: 16
דף ח. 17
דף ח: 18
דף ט. 20
דף ט: 21
דף י. 22
דף י: 24
דף יא. 25
דף יא: 27
דף יב. 28
דף יב: 29
דף יג. 31
דף יג: 32
דף יד. 34
דף יד: 35
דף טו. 37
דף טו: 38
דף טז. 39
דף טז: 41
דף יז. 42
דף יז: 44
דף יח. 45
דף יח: 46
דף יט. 47
דף יט: 48
דף כ. 50
דף כ: 52
דף כא. 53
דף כא: 56
דף כב. 58
דף כב: 59
דף כג. 61
דף כג: 63
דף כד. 64

דף ב.

מתני' כיצד העדים נעשין זוממין כו' - בגמרא מפרש מאי קאמר:
את איש פלוני - כהן:
שהוא בן גרושה - בפנינו נתגרשה אמו קודם שנולד והרי הוא חלל ופסול (יבמות יב):
אין אומרים - אם הוזמו והן כהנים יעשה זה בן גרשה וחלוצה לקיים בו כאשר זמם אלא סופג את הארבעים ובגמרא מפרש טעמא:
שחייב גלות - שהרג את הנפש בשוגג:
גמ' ה"ג האי כיצד אין העדים נעשין זוממין מיבעי ליה ועוד דקתני לקמן (דף ה.) אבל אמרו להם כו':
כיצד אין העדים נעשין זוממין מיבעי ליה - דהא לא מקיימת בהו כאשר זמם:
ועוד - מאי קא בעי תנא כיצד נעשין זוממין הא קתני לה לקמן כיצד דין זוממין דקתני במתני' אבל אמרו להם המזימים היאך אתם מעידים עדות זה והלא הייתם עמנו אותו היום במקום פלוני כו':
התם קאי - מסנהדרין סליק דתנן בשילהי אלו הן הנחנקין דהוא סיומא דסנהדרין דיש זוממין שנשתנו במקצת מדין הזמה כדקתני כל הזוממין מקדימים לאותה מיתה כלומר אין להם לצפות מיתה אחרת אלא משכימין לאותה מיתה שנגמר בה דינו של נדון:
חוץ מזוממי בת כהן - נשואה שאע"פ שנגמר דינה לשריפה על פיהם הם בחנק כדילפינן התם (דף צ.) היא בשריפה ואין בועלה בשריפה אלא בחנק כשאר אשת איש והזוממין משכימין למיתה שחייבו את הבועל דכתיב כאשר זמם לעשות לאחיו ולא לאחותו (שם) וקאמר הכא עוד יש זוממין אחרים שאין מקיימין בהן דין הזמה כלל אלא מלקות ועלה מפרש כיצד אותן העדים שאין מקיימין בהן דין הזמה נעשין זוממין מעידים אנו כו':
ולא לזרעו - ואם תעשהו חלל והוא כהן פסלת את זרעו לעולם:
בעינן כאשר זמם - והוא זמם לפסול את הנדון ואת זרעו:
המחלל אינו מתחלל - כהן הנושא את הגרושה שמחלל את זרעו אין הוא עצמו מתחלל מן הכהונה:
הבא לחלל ולא חילל - עד זומם שרצה לחלל ולא חיללו אינו דין כו':
אם כן - אם באת לדרוש ק"ו זה בעדים זוממים בטלת תורת הזמתם:

דף ב:

ומה הסוקל אינו נסקל - עדים שלא הוזמו עד שנהרג הנדון ואח"כ הוזמו אין נהרגין כדאמרינן בפרקין (דף ה:) הרגו אין נהרגין דכתיב כאשר זמם ולא כאשר עשה:
הבא לסקול ולא סקל - שהוזם עד שלא נהרג הנדון:
הוא שעשה מעשה במזיד אינו גולה - ההורג שעשה מעשה אם במזיד עשאו אינו גולה ואפילו בזמן שאינו נהרג כגון במזיד בלא התראה:
הם שלא עשו מעשה - אלא דיבור בעלמא ובמזיד העידו אינו דין שלא יגלו על המזיד:
ומקשינן לרבי יוחנן והיא הנותנת - המדה הזאת שהבאת לפטרן היא הנותנת להם חובת גלות הוא לפי שעושה מעשה אם במזיד עשאו אינו גולה דלא תהוי ליה כפרה:
הם שלא עשו מעשה יגלו - על זדונן כי היכי כו':
רמז לעדים זוממין - שלוקין עדי בן גרושה או עדי גלות שפטרם הכתוב מדין הזמה מנין שהן לוקין ולקמיה פריך תיפוק ליה מלא תענה:
משום דהצדיקו את הצדיק כו' - בתמיה אי והצדיקו והרשיעו בדיינין קאמר וצדיק ורשע בבעלי דינין למה לי והצדיקו צדיק כו' ליכתוב כי יהיה ריב בין אנשים ונגשו אל המשפט ושפטום והיה אם בן הכות למה הוזכרה כאן צדקת צדיק וכי כל מקום שהצדיקו ב"ד את הזכאי וחייבו את החייב יש מלקות דאתא קרא למיתלי מלקות בוהצדיקו והרשיעו אלא על כרחך בעדים משתעי עדים שקרים שהרשיעו צדיק ובאו אחרים והזימום והצדיקו את הנדון שהוא צדיק והרשיעו את העדים הרשעים והיה אם בן הכות את הרשע אם הזמה זו בת מלקות היא שאינו יכול לקיים בה דין הזמה גמורה כגון בעדי בן גרושה או גלות והפילו השופט והכהו:
ותיפוק ליה מלא תענה - כל עונשי לאוין מלקות אלא במקום שפירש לך בו עונש וכאן שאינו יכול לענשן בעונש הכתוב בהן ילקו:
לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו - לקמן יליף לה בפרק ג' (דף יג.):
ואין משלמין כופר - אם העידו בשור המועד שהרג את האדם והוזמו והיו מחייבין את הבעלים כופר דכתיב (שמות כ"א:ל') אם כופר יושת עליו וגו':
ואין נמכרין - אם העידוהו שגנב ואין לו מה לשלם ונגמר דינו לימכר כדכתיב ונמכר בגנבתו:
אין משלמין ע"פ עצמן - אם הוזמו בב"ד ולא הספיק בעל דין להעמידן בדין על הזמתן עד שברחו ובאו בב"ד אחר והודו שהוזמו בב"ד פלוני ולקמן מפרש טעמא:

כופרא כפרה - לכפר על זה שהרג שורו את האדם והני לאו בני כפרה נינהו שלא הרג שורם אדם:
ומר סבר כופרא ממונא - שהזיק גופו של זה ונתחייב ליורשיו דמי ההרוג:
כופרא כפרה - לכפר על עצמו שחייב מיתה בידי שמים לפיכך יתן דמי עצמו:
בדניזק שיימינן - בהכי הויא ליה כפרה כי יהיב דמי ניזק ולקמיה מפרש טעמיה:
מאי טעמייהו דרבנן - דאילו ר' ישמעאל מסתבר טעמיה כיון דכופרא כפרה דמי עצמו בעי למיתב:
נאמר השתה למעלה - בנוגף אשה הרה כאשר ישית עליו בעל האשה (שם):
ונאמר השתה למטה - בכופר אם כופר יושת עליו:
מה להלן בדניזק - שמשלם דמי וולדות שנזוקו:
פדיון נפשו - דנותן את הכופר:
ורבנן - אמרי לך אין ודאי פדיון נפשו הוא דכופרא כפרה מיהו בדניזק שיימינן ובהכי הויא למזיק פדיון נפשו:
דאית ליה לדידיה - שיש לו לגנב ממון לשלם דמי הגניבה אם לא הוזמו ולהם אין מה לשלם דמיגו דאיהו לא הוה מזדבן אם לא הוזמו אינהו נמי כי הוזמו לא מזדבני שהרי לא זממו למכרו:
וקנס אינו משלם ע"פ עצמו - דכתיב גבי כפל אשר ירשיעון אלהים פרט למרשיע את עצמו (ב"ק דף סד:):
תדע - דקנסא הוא שהרי המעידים בנפש לא הרגו אדם ולא נהרג אדם על פיהם ונהרגין ומשלמין ממון:

דף ג.

מאי ניהו - האי ממון ביד בעליו דקאמר ר"נ היינו דלא נעשה מעשה שעדיין לא שילם אלא שנגמר דינו לשלם:
משלשין בממון - אם שלשה עדים הן או ארבעה משלשין ביניהם בית דין נעשין שליש ביניהן להשוותם בפרעון איש לפי חלקו אי נמי האי משלשין לישנא בעלמא הוא מחלקין הפרעון בין שלשתן והוא הדין נמי אם ארבעה הן מרבעין:
כל כמיניה - בתמיה וכי יכול הוא לחזור בו ויפטר הנדון מלשלם:
העדנו - אני ופלוני וחבירו אינו מודה:
וחוייבנו ממון - בב"ד שהוזמנו והעמידנו הנדון בדין על הזמתנו וחייבונו בב"ד ומההוא שעתא ממונא הוא גבייהו ואין זה מרשיע את עצמו שכבר הרשיעוהו אלהים:

כיון דלחבריה לא מצי מחייב ליה - שאינו נאמן על חבירו:
מתני' שגירש את אשתו - בפנינו ביום פלוני וזה אומר לא גרשתי ואיני חייב לה כתובה ונמצאו זוממין בעמנו הייתם:
והלא בין היום כו' - כלומר מה ישלמו אלו אם תאמר כל הכתובה והלא שמא ימות או יגרשנה היום או מחר וסופו ליתן לה כתובה נמצאו שלא היו מפסידין אותו כלום:
אומדין כמה אדם רוצה ליתן בכתובתה של זו - מספק שאם נתארמלה או נתגרשה יטלנה לוקח ואם מתה יירשנה בעלה ויפסיד מעותיו שנתן ובגמ' מפרש מאי קא מחייב להו תנא דמתני' ליתן:
גמ' כיצד שמין - כלומר מאי קא מחייב להו למיתב דיש לפתור משנתנו לשני צדדים כיצד הרי יש לאיש ולאשה זכות ספק בכתובה זו היא מצפה שאם ימות או יגרשנה תגבה את כולה והוא מצפה שאם תמות בחייו יירשנה יפה כח זכותו מכח זכותה שהוא אוכל פירות הקרקע המיוחד לכתובתה תמיד ולא היא ועוד שהוא מוחזק ועומד והיא מחסרא גוביינא ואם באו למכור לאחר זו זכות ספיקה וזה זכות ספיקו שלו נמכר ביותר משלה ולישנא דמתני' משמע ששמין זכות ספיקה דקתני כמה אדם רוצה ליתן שאם נתארמלה והא ליכא למימר שאותן דמים יתנו הזוממין שהרי לא זכות ספיקה באו להפסידו אלא זכות ספיקו שהיו מחייבין אותו לפרוע מיד ויש לומר דה"ק שמין זכות ספיקה כמה אדם רוצה ליתן בטובת הנאה שלה ואותו לא ישלמו וכל השאר ישלמו שכל השאר היו מפסידין אותו בעדותם אבל אותן דמים לא היו מפסידין אותו שהרי גם עתה כשהוזמו אם היתה רוצה למכרה יתן לה הבעל ברצון טובת הנאה זו או דלמא זכות ספיקו קאמר מתני' דלישיימו ואותן דמים יתנו העדים ולא מחייבינן להו כולי האי שיתנו כל הכתובה חוץ מטובת הנאתה דשמא לא היה נפסד בעדותן כל כך שאף עתה כשהן זוממין שמא ימות מחר ותגבה הכל כי היא לא תמכרנה לו בטובת הנאה אבל טובת הנאתו יתנו לו שכך היו מפסידין אותו שאם לא הוזמו היה פורע מיד עכשיו שהוזמו יש לו בה זכות ספיקו כבתחלה ושאם נתארמלה דמתני' ה"ק אומדין כמה אדם רוצה ליתן בכתובה זו שהיא תלויה בספק שאם נתארמלה תגבנה היא ואם מתה יירשנה בעלה ושמין ב"ד את זכות ספיקו ויתנו לו:
רב חסדא אמר בבעל - זכות ספיקו של בעל אומדין כמה אדם רוצה ליתן בו ואותו יתנו הזוממין:
רב נתן אמר באשה - זכות ספיקה אומדין ואותו לא ישלמו (וכל השאר ישלמו) וחומר גדול הוא אצלן:

אמר רב פפא באשה - שמין כרב נתן ובכתובתה לא ישלמו לו אלא העודף בכתובתה על הדמים הללו אבל לא נכסי מלוג שלה ואע"פ שאף נכסי מלוג היו מפסידין אותו בעדותן מלאכול פירות בחייה ומלירש אותה במותה אין משלמין דיכולין לומר אנו לא העדנו אלא על כתובתה ולא ידענו שהיו לה נכסי מלוג ואני לא כך שמעתיה וכך שמעתי רב חסדא אמר בבעל לפי מה שהן נכסי הבעל אם עידית אם זיבורית אומדין את טובת הנאתה כשהלוקח מדקדק בכך רב נתן אמר באשה ובא רב פפא ופירש מאי ובאשה דקאמר רב נתן בכתובתה שאם ייחד לה קרקע לכתובתה בו ישומו ולבי מגמגם בה חדא היכי מחייבינן להו זכות ספיקה הלא לא היו מפסידין אותו אלא זכות ספיקו ועוד דהכי איבעי ליה למיתני רב חסדא אמר בנכסי הבעל ותו היכא דייחד לה שדה לכתובתה מאי טעמא דרב חסדא דפליג:

דף ג:

ואע"ג דהשתא - בשביעית לא קרינא ביה לא יגוש שהרי אם בא לנגשו בלא שביעית נמי אינו יכול לא אמרי' כיון דלא קרינן ביה לא יגוש לא קרינן ביה שמוט דסוף אתי לידי לא יגוש והכי משתמע ביה קרא לא יגוש בזמנו את רעהו כי קרא שמטה קודם לכן:

מוסר שטרותיו לב"ד - הוא פרוזבול שהתקין הלל שכתוב בו מוסרני לכם פלוני ופלוני הדיינין שבמקום פלוני שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה:

אין משמיטין - דלא קרינן ביה לא יגוש שהרי אינו תובע כלום:

לדידי מיפרשא לי כו' אין לו עליו אונאה - שהמתנה על מה שכתוב בתורה תנאו קיים ואם אמר לו ע"מ שאין בו אונאה אין זה מתנה שימחול לו אונאתו אלא הוא התנה עמו שאינו אונהו במכר זה והרי אנו רואים שיש בו אונאה ובהאי מודה שמואל דיש לו עליו אונאה ה"נ אם אמר לו. לוה הלוני על מנת שלא תשמטני אתה בשביעית תנאי הוא זה ואע"פ שהתנה על מה שכתוב בתורה תנאו קיים אבל אם אמר לו על מנת שלא תשמטני שביעית השביעית אינה מסורה בידו להתנות שלא תהא השביעית משמטת לפיכך אין כאן תנאי:

חביבי - תרגום של דודי רבי חייא אחי אביו היה:

שהוא כזו - שקרויה שנה:

הפותח בית הצואר - שעשה פה לחלוק חדש:

חייב - שתיקן כלי האי דנקט לה הכא משום דאמר רב יהודה לעיל המלוה את חברו לעשר שנים כו' ואותביה רב כהנא נקט נמי לכולהו הנך מילי דשמעתין דאמרינהו רב יהודה ואותביה רב כהנא:

וכי מה בין זה למגופת החבית - דאמרינן בפרק חבית שנשברה (שבת דף קמו.) דמתיז ראשה בשבת בסייף לפתוח את החבית:

זה - דבית הצואר היה חיבור הלכך פתח תיקון חדש הוא זה אבל המגופה אע"פ שהיא טוחה על פי החבית בטיט אין זה חיבור והוה לה כפתוחה ועומדת: חסר קורטוב לא גרסינן ברב יהודה:

לא פסלוהו - זיל בתר חזותא ויין אינו פוסל את המקוה ופסול מקוה במים שאובין מדרבנן הוא:

והתני ר' חייא - שלשת לוגין מים שנפל לתוכן קורטוב יין ומראיהן כמראה יין ונפלו למקוה:

הורידו את המקוה - מהכשרו לפסול:

הא ר' יוחנן בן נורי - רב כרבי יוחנן בן נורי דאזיל בתר חזותא:

דף ד.

חסר קורטוב גרסינן - הכא ברישא ובסיפא:

לא פסלוהו - משום דחסרו קורטוב אבל אי הוו מעיקרא שלשת לוגין שלמים ונפל לתוכן קורטוב יין ומראיהן כמראה יין פסלוהו והא דתני רבי חייא הורידו את המקוה כי האי תנא סבירא ליה:

לא פסלוהו - טעמא דסיפא נמי משום דחסר קורטוב הוי וגבי יין נמי הוי מצי למיתני כי האי גוונא ברישא וניתנינהו בחדא בבא הכי שלשת לוגין מים חסר קורטוב שנפל לתוכן קורטוב יין או חלב בין שמראיהן כמראה מים בין שמראיהן כמראה יין לא פסלוהו אלא כי אורחא דמילתא קתני להו שהיין שהוא אדום הופך את המים ממראיהן אבל החלב אין דרכו להפוך את מראיתן:

הכל הולך אחר המראה - וגבי יין אפילו הוו מעיקרא שלשת לוגין שלמין כיון דמראיהן כמראה יין לא פסלוהו ורב כוותיה סבר ליה וגבי חלב אע"ג דמעיקרא חסר קורטוב הוו משלים להו חלב:

והא מיבעיא בעי לה כו' - אהא פרכינן דאוקימנא לרב כרבי יוחנן בן נורי ולא כרבנן:

דבעי רב פפא - רב דאמר לעיל לא פסלוהו היכי תני מי תני חסר קורטוב ברישא ואי הוו שלמים פסלו ודלא כרב ואיהו דאמר כר' יוחנן או דלמא רב לא תני ברישא חסר

קורטוב ואמרה למילתיה דלעיל אפילו כרבנן דרבנן תרוייהו בעו שיעורא וחזותא ורב דאמר כדברי הכל דכולי עלמא חזותא מיהת בעינן:

לרבא פשיטא ליה - דרב תני חסר קורטוב ברישא דלא בעי תנא קמא אלא שיעורא ורב דקפיד נמי אחזותא כר' יוחנן בן נורי אמרה למילתיה:

אמר רב יוסף לא שמיעא לי הא שמעתא - תלמידו של רב יהודה אני ולא שמעתי מפיו שמועה זו דאמרן לעיל בשמיה ג' לוגין מים שנפל לתוכן כו':

א"ל אביי כו' - רב יוסף חלה ושכח תלמודו והיה אביי מזכירו מה שקיבל הימנו:

ואת אמרת ניהלן - כששנית משנה זו אמרת לנו עליה ההיא מימרא דרב יהודה אמר רב ופירשת לנו דרב לא הוה תני חסר קורטוב ברישא ואמר למילתיה לדברי הכל:

הטובל שם - באותו מקום:

לא עלתה לו טבילה - שמא כל מים שהיו בחבית עומדים יחד ושמא בא זה ראשו ורובו במים שאובין וזה אחד מן הפוסלין את התרומה:

אי אפשר לשלשת לוגין כו' - לא גרסינן דהא ודאי אפשר אלא חיישינן לשמא וסיפא דמילתא מוכחא דמשום שמא הוא דאמרינן לקמן טעמא משום דמוקמינן גברא אחזקיה:

תניא נמי הכי - דחיישינן בים הגדול למשקין הנופלין בו שהם עומדים במקומם: חבית של יין גרסינן בברייתא והכי גרסינן בתוספתא (דמקואות פ"ה):

וכן ככר של תרומה שנפל שם - אחר שטבל זה ועלה:

טמא - שמא היין עומד במקומו ונטמא מחמת האדם וחזר וטימא את הככר:

מאי וכן - פשיטא כיון דחיישת לשמא היין עומד במקומו איכא למיחש שנטמא הככר:

מהו דתימא - אף על גב דלגבי טבילה חיישינן לגבי ככר לא חיישינן דהא מילתא ספיקא היא אי קאי יין בדוכתיה אי לא וגבי גברא הוא דאמרינן לא עלתה לו טבילה אוקי גברא אחזקיה. והוא טמא היה ובטבילת ספק אתה בא לטהרו אל תטהרנו מספק והכא אוקי תרומה אחזקה והיא בחזקת טהורה קיימא קמ"ל:

מתני' שלא השם המחייבו מלקות מחייבו תשלומין - מלקות משום לא תענה ותשלומין משום כאשר זמם:

השם - המקרא:

כל המשלם אינו לוקה - דכתיב כדי רשעתו משום רשעה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות ובמסכת כתובות (דף לב.) מקשינן ונימא כל הלוקה אינו משלם וילקו כל הזוממין ולא ישלמו ומשנינן בפירוש רבתה תורה עדים זוממין לתשלומין ויליף לה התם:

אין לוקין אלא ארבעים - משום כאשר זמם אבל משום לא תענה לא לקי כדמפרש בגמרא:

דף ד:

גמ' מוציא שם רע - לא מצאתי לבתך בתולים:
לוקה ומשלם - דכתיב (דברים כ"ב:י"ח-י"ט) ויסרו אותו וענשו אותו ואמרי' בכתובות (דף מו.) ויסרו זה מלקות וילפינן לה מקראי:
שכן קנס - וכל קנס חידוש הוא ומחידוש לא ילפינן לממונא:
איכא דמתני לה - להא דעולא:
לומר שאין לוקין עליו - שהעשה האמור אחריו תקנתו וכפרתו על עבירת הלאו:
לא מן השם הוא זה - אין טעם זה עיקר דלאו שניתק לעשה אין לוקין עליו אלא מפני מה המותיר אינו לוקה לפי שהוא לאו שאין בו מעשה:
גמר מעדים זוממין מה עדים זוממין לאו שאין בו מעשה ולוקין - עדים זוממין לוקין על דיבורם בעדי בן גרושה ובן חלוצה: עדים זוממין אין צריכין התראה בכתובות אמרינן טעמא באלו נערות (דף לג.) נתרי בהו אימת כו' אבל כל שאר עונשין בב"ד של מטה צריכין התראה:
צד חמור לא פריך - הואיל וחומרו של זה אינו חומרו של זה אין טעם המלקות תלוי בו:
לאזהרה לעדים זוממין - לענשן בדין הזמה ולא ניתן לעונש מלקות אלא שלא היה לו לענשן בדין הזמה אלא א"כ הזהיר:
והנשארים ישמעו ויראו ולא יוסיפו לעשות - הרי אזהרה בפרשת עדים זוממין כתיב:

דף ה.

להכרזה - דאמרינן בסנהדרין באלו הן הנחנקין (סנהדרין דף פט.) ארבעה צריכין הכרזה לאחר שנענשו בב"ד צריכין ב"ד להכריז כך וכך נהרג פלוני בב"ד על עבירה פלונית כדי לרדות את השומעין:
מוישמעו ויראו נפקא - ואזהרה מלא יוסיפו:
מתני' משלשין בממון - כדמפרש ואזיל:
מנהני מילי - דכל אחד סופג את הארבעים:
רשע בחייבי מיתות - אשר הוא רשע למות:
בחייבי מלקות - אם בן הכות הרשע:
כאשר זמם - שיקבל הנדון מלקות שלימה:

ממון מצטרף - והרי קיבל מה שרצו להפסידו בין כולם:
מתני' שיזימו את עצמן - שיזימו אותן בעסקי גופן ולא בעסקי ההורג וההרוג כדמפרש ואזיל:
באו אחרים - שהעידו עליו כעדות הראשונים:
והזימו - אלו השנים שהזימו את הראשונים הזימו גם את האחרונים:
אפילו - אם הן מאה כתות זו אחר זו וכת אחת הזימתן כולן יהרגו:
איסטטית היא זו - הכת הזאת כת של עדות סרה וסטיא היא כך נטלו עצה ביניהם להזים את כל הבא להעיד עליו:
גמ' גופה של עדות - גופן של עדים:
לענות בו סרה - בפרשת עדים זוממין כתיב סרה עדות המוסרת שהוסרו משם:
בירה - טרקלין גדול:
לנהורא בריא - שמא מאור עיניהם של אלו בריא וצופין למרחוק יותר ממנו:
גמלא פרחא - מין גמלים יש שהם קלים במרוצתם כעוף הפורח:
ולא עוד אלא אפי' אמרו - המזימין בערב שבת הרגו שהקדימו חובתו יותר מן הראשונים:
מאי טעמא דבעידנא דקא מסהדי - כשבאו יום שלישי בשבת להעיד עליו אכתי גברא לאו בר קטלא שלא הועד עליו בבית דין ואילו הוה אתי ומודה הוה מיפטר נמצא שהם היו מחייבין מיתה את מי שאינו ראוי למות:
מאי קמ"ל - דאע"ג דאיהו מיקטיל אינהו מיקטלי תנינא במתני' בפרקין (דף ו:) גבי שנים רואין אותם מחלון זה כו' הוא והן נהרגים:
מה שאין כן - בהזמת עדי גמר דין:
ולא עוד כו' - שאע"פ שאלו האחרונים מאחרים את זמן גמר דינו מ"מ מודים הן שביום שבאו הזוממין להעיד עליו בשלישי בשבת כבר היה דינו נגמר מאתמול ובגברא קטילא אסהוד:
וכן לענין תשלומי קנס - שהמודה בו פטור דינו נמי בזה כדיני נפשות ויש חילוק בין עדות גוף המעשה לעדות של גמר דין:
הכי גרסינן באו שנים ואמרו בחד בשבתא גנב וטבח ומכר ובאו שנים ואמרו בחד בשבתא עמנו הייתם אלא בתרי בשבתא גנב וטבח ומכר ולא עוד אלא אפי' אמרו בערב שבת גנב וטבח ומכר משלמין דבעידנא דקא מסהדי גברא לאו בר תשלומין הוא. ופירושו משום דהוה מצי למיפטר נפשיה בהודאה אישתכח דאינהו הוו מפסדי ליה ודוקא קנס אבל בעדות ממון פטורין שהרי לא היו מפסידין אותו כלום אחר שהוא מחויב ועומד:

גברא בר תשלומין הוא - כשהעידו אלו עליו כבר חייבוהו בית דין ואי הוה מודי לא הוה מיפטר:

דף ה:

שקדמו והרגו - את הכת הראשונה קודם שתבוא כת שניה:
מאי דהוה הוה - ולמה לי למיתני אלא כת ראשונה:
בלבד - משמע שיש עוד אחרת:
אישתקור - הכחישו זה את זה בדרישות בית דין כשבדקום:
הוחזקה זו - להביא עדי שקר ולא נקבל עוד עדות אחרת:
אם היא הוחזקה - לחזר אחריהם כל ישראל מי הוחזקו לשמוע לה שתחזיק את האחרים כשקרים:
זמנין - פעם אחרת:
הדר חזייה לר' אלעזר בישות - החזיר ריש לקיש את פניו ונסתכל ברבי אלעזר בפנים זועפות שהבין ריש לקיש ששמע ר' אלעזר דבר זה מפי רבי יוחנן וכשאמרה לו לא אמרה בשמו:
דאמר כר' יהודה - במתניתין איסטטית היא זו והוחזקה להזים:
דליכא דקא מהדר - שאין אדם מחזר אחריהם לשכרם ולהרגילם תמיד לבוא לבית דין ולהזים את כל הבאים:
דקא מהדרא - לבקש ולשכור עדי שקר:
הני ידעי בסהדותא - אלו האחרונים ידעי בעדותה של זו:
מתני' עד שיגמר הדין - אלא אם כן נגמר תחלה הדין של הנדון ליהרג ואחר כך הוזמו:
נפש בנפש - בעדים זוממין כתיב לא תחוס עינך נפש בנפש:
לעשות לאחיו - משמע שהרי אחיו עדיין קיים:
יכול משקבלו עדותן - ובאה להם הזמה מיד קודם גמר דינו של נדון יהרגו:
גמ' בריבי אומר - כך היה שמו:
הרגו - שלא הוזמו עד שנהרג הנדון על פיהם:
חייבי מלקיות מנלן - אמתניתין קאי דאמר אין עושין דין הזמה עד שיגמר הדין ויליף לה מנפש בנפש דמשתעי בחייבי מיתות חייבי מלקות מנלן העידוהו שחייב מלקות והוזמו מנלן דאין לוקין אלא אם כן נגמר הדין תחלה על פיהם:
חייבי גליות מנלן - העידוהו שחייב לגלות והוזמו ותנן במתניתין סופג את הארבעים מנלן עד שיגמר הדין דהני הואיל ולאו מדין כאשר זמם קא מתרבו לא אתי מלקות דידהו

מגזירה שוה דרשע רשע דמההוא לא ילפינן אלא עדים זוממין שהרשיעו הנידון ללקות (או למיתה) דהאי רשע רשע בנידונין כתיב:

אראה בנחמה - לא אראה בנחמה וגמרא הפכו לברכה פ"א אראה בנחמה נשבע ימותו בניו ואראה בנחמתן:

אם לא הרגתי עד זומם - שלא הוזם אלא אחד מהם והרגתיו:

שהרי אמרו חכמים כו' - מתניתין היא מה שנים אין נהרגין עד שיזומו שניהם דכתיב והנה עד שקר העד ואמר מר (סוטה דף ב:) כל מקום שנאמר עד הרי כאן שנים עד שיפרוט לך הכתוב אחד:

אלא בפני שמעון - שאם יטעה יורהו:

כסבורין - הכל בלילה או ביום ואינן רואין אותו:

מתני' מה שנים אין נהרגין עד שיזומו שניהם - כדפרישית לעיל:

ר' עקיבא אומר לא בא השלישי כו' - לא הוצרך ללמדנו זאת דממילא ידעינן ששנים מזימין את השלשה שהרי השנים כשרים לכל עדיות וממילא ידעינן שאין זוממין עד שיזומו כולם שהרי כולם כאחד נעשו עדים וקרא כתיב והנה עד שקר העד ולא בא אלא להחמיר עליו שלא תאמר הואיל ובלאו הוא היתה העדות מתקיימת לא יעשו בו דין הזמה לימדך הכתוב שאף הוא מן מקיימי דבר:

על אחת כמה וכמה כו' - שמצינו מדה הטובה מרובה ממדת פורענות במדה טובה הוא אומר (שמות ל"ד:ז') נוצר חסד לאלפים במדת פורענות הוא אומר (שם) על שלשים ועל רבעים:

דף ו.

בדיני נפשות - דכתיב והצילו העדה ומהדרינן אזכותא:

אחד דיני ממונות - נמי עדותן בטלה:

בזמן שהתרו בהן - ובדיני נפשות כי אמרינן בטלה בזמן שהקרוב או הפסול נשתתף בעדות מתחלה להיות מן המתרין בעוברי עבירה: אבל אם לא התרו בהן ולא כוונו להיות עדים בדבר לא בטלה עדות האחרים בשביל ראייתן של אלו דמה יעשו שני אחין שראו עם שלישי מן השוק באחד שהרג את הנפש:

גמ' והוא שהעידו כולן בתוך כדי דיבור - התם קאמרה מתני' מאה כשנים אבל אם העידו השנים ולאחר זמן העידו האחרים הרי הן כשתי כתות לכל דבר:

וכל אחד ואחד - התחיל להעיד בתוך כדי דיבור של סיומו של חבירו:

הרוג יציל - לרבי יוסי דאמר אף בלא התרו שלא נתכוין להעיד הוא מציל את הנדון מפני קורבה הרוג נמי יציל את הנדון שהרי גם הוא ראה והוא קרוב אצל עצמו:
כשהרגו מאחוריו - מתקיימין כל המקראות שמחייבין את הרוצח ליהרג:
יקום דבר - כתיב בהאי קרא שעשאן לכולם כשנים דהיינו העדים אבל לא בעושי הדבר:
היכי אמרינן להו - לקרוב ופסול למבדקינהו אם מתחלה לעדות נתכוונו:

דף ו:

מתני' הרי אלו עדות אחת - ואם הוזם אחד מהם (או שנים) ולא הוזמו כולן אין נהרגין:
שלא תהא סנהדרין שומעת - עדות העדים מפי התורגמן צריכין הדיינין שיהיו מכירין בלשון העדים ולא שיעמדו מליץ בינותם:
גמ' עדות מיוחדת - אחד רואה אותו מחלון זה ואחד רואה מחלון זה ואינן רואין זה את זה:
לבועל את הערוה - שיש די בראיית כל אחד ואפ"ה לא מצטרפו:
מפי עצמו - ההרוג עצמו התרה בו:
אלא מעתה - דכשרים בעלמא ומצטרפי:
בדיני נפשות - כששנים רואין מחלון זה ושנים מחלון זה והוזמה כת האחת תצטרף עדות זו להיות כולם ככת אחת להציל את הזוממין ואת הנדון שתהא עדותן בטלה כיון דבעלמא מצטרפת יש טעם כאן להצילו ורחמנא אמר והצילו העדה:
ומי איתי ליה לרבי יוסי - התראה כלל:
והתנן רבי יוסי אומר השונא - שאמר בשוגג הרגתי נהרג מפני שהוא כמועד ומותרה:
לעוזי - בעלי לשון אחרת שאין הדיינין מכירין בה:

דף ז.

אילעא וטוביה - עדי הלואה היו קרובין אל הערב:
מתני' לפני אותו בית דין - שנתחייב בו:
אין סותרין - לחזור ולישא וליתן אולי יזכה:
אילו היינו - בימים שסנהדרין דנו דיני נפשות לא נהרג בה אדם כדמפרש בגמרא שבדקו את העדים בדבר שלא ידעו להשיב:
אף - אם היו עושים כן היו מרבין שופכי דמים שלא יראו מב"ד:
גמ' מפני זכותה של ארץ ישראל - אולי תועיל למצוא לו פתח של זכות:
מה ת"ל בשעריך - שופטים ושוטרים תתן לך וגו':

אתה מושיב כו' - אתה חייב להושיב בכל פלך ופלך כו' פלך הפרכיא:
אם תמצא לומר שלם הרג - שיאמרו בדקנוהו לאחר מיתתו מכל שמונה עשרה טריפות:
ראיתם כמכחול בשפופרת - ואין עדים מסתכלין בכך שפופרת קנה חלול שנותנין בו כחול לכחול עינים מכחול הוא קיסם דק שבו נוטלין הצבע מתוך הקנה:
ורבנן - דמחייבי מיתה על הערוה היכי דייני באיזו עדות הם הורגים הואיל ולאו הכי בדקי:
משיראו כמנאפים - משינהגו ענין ניאוף ששוכבין בקירוב בשר ונוהגים כדרך תשמיש:
מתני' היה מעגל במעגילה - טחין היו גגותיהן בטיט והגגות לא היו משופעין אבל הטיט משפעין מעט כדי שיזובו המים וטחין אותן בחתיכת עץ עבה וחלקה ובה בית יד ודוחפה לצד השיפוע וחוזר ומושכה אליו וחוזר ודוחפה (לצד) והטיט מתמרח ומחליק ובדחיפתו קורהו מעגל ובמשיכתו קורהו מושך ושם העץ מעגילה:
היה משלשל חבית - מן הגג:
היה יורד - ההורג בסולם ונפל מן הסולם והרג בגופו את חבירו גולה דכל הני דרך ירידה נינהו וגבי גלות דרך ירידה בעינן כדמפרש בגמרא ויפל עליו:
אבל היה מושך - ונשמטה מעגילה מידו ונפלה:

דף ז:

גמ' אמר - רבא גרסינן ולא גרסינן אלא:
באומר מותר - סבור שמותר להרוג את ישראל וזהו מזיד שלו:
אנוס הוא - והיאך הוא קורהו מזיד:
בפתע פרט לקרן זוית - שלשון פתע הוא בסמוך כדמתרגמי' בתכיף פרט לקרן זוית אם היה זה יוצא ממבוי זה ונכנס לזה לפנות לימין או לשמאל וסכינו בידו וזה בא כנגדו בקרן זוית ולא ראהו והרגו:
שדחפו בגופו - בלא מתכוין:
להביא ירידה שהיא צורך עליה - כגון הרוצה להרים ידו בכח וגרזן בידו ומשפיל תחלה את גופו ושוחה לפניו כדי להרים בכח ובהשפלתו הרג דלא תימא הואיל וצורך עליה היא פטור מגלות דהא כתיב ויפל:
בלא צדיה - לשון צידוד שלא נתכוין לצדד לצד שני:
ואשר לא צדה - שלא נתכוין לזרוק בצדו ובסמוך לו אלא למקום שזרק אבל לא היה יודע שיש שם אדם:
פרט למתכוין לזרוק שתים וזרק ארבע - וכן לזרוק ארבע וזרק שמונה:

אף כל שיש לו רשות לניזק כו' - יצאה חצר של בעל הבית:
עליה היא או ירידה היא - בתר דידיה אזלינן והוא היה עסוק בעליה או בתר שליבה אזלינן והעולה עליה היה דוחקה ומשפילה כלפי מטה:
כבר נגעת כו' - הרי נגעת כאן בירידה שהיא צורך עליה והא רבינן לה לעיל לחיובא:
לפניו חייב - הרג לפניו חייב:
ה"ג כאן בירידה שלפניו ועליה שלאחריו כאן בעליה שלפניו וירידה שלאחריו כאן בירידה שלפניו ושל אחריו כאן בעליה שלפניו ולאחריו. כל דרך עליה פטור וכל דרך ירידה חייב הלכך הא דתניא לפניו חייב לאחריו פטור בירידה שלפניו ועליה של אחריו השפיל זרועו כדי להרים בכח והרים מכח לפניו בהשפלתו חייב הרג בעלייתו לאחוריו פטור והא דתניא לאחריו חייב לפניו פטור בעליה שלפניו וירידה שלאחריו כגון המרים ידו בכח עד שהשפילו דרך אחוריו ממעל לכתפיו וחזר והגביהן להכות לפניו הרג בהשפלתו דרך אחוריו חייב הרג בהגבהתו פטור והא דתניא בין לפניו ובין לאחריו חייב בירידה שלפניו או שלאחריו והא דתניא בין לפניו בין לאחריו פטור בעליה שלפניו ושל אחריו:
לימא כתנאי - הך בעיא דרבי אבהו:
לנזקין - חייב אם לא הרגו אלא הזיקו חייב דלנזקין לא שני לן בין שוגג למזיד בין ירידה לעליה כדאמרינן בב"ק (דף כו:) פצע תחת פצע לחייב על השוגג כמזיד ואונס כרצון:
הא דאתליע - חייב שכל שליבה שהתליעה כשדורסין עליה נכפפת היא למטה וירידה היא ואם לא התליעה אין כאן ירידה:
הא דמהדק - אם היתה השליבה מלא הנקב שהיא תחובה בו ואחוזה יפה יפה אין כאן דרך ירידה ופטור לא מהדק ירידה יש כאן וחייב:
מתני' מן העץ המתבקע - יצא קיסם וניתז למרחוק והרג:
גמ' נאמר עץ למטה - ונשל הברזל מן העץ:
ונאמר עץ למעלה - לכרות העץ:
יש אם למסורת - כמה שנמסרה כתב של תיבה למשה אנו צריכין לדורשה ולא לפי המקרא כשאתה קורא ונשל אתה מוסיף הברה של אל"ף או של ה"א בין נו"ן לשי"ן ולפי המסורת ונישל כתיב ופירושו נישל שהשיל הברזל מן העץ המתבקע ומצא את רעהו ורבנן סברי יש אם למקרא ונשל קרינן לשון פעל הברזל עצמו נשל מעל עצו:

דף ח.

הא דרב יצחק בר' יוסף בסנהדרין בשמעתא קמייתא (דף ד.):

היינו - דקא הדר רבי ואמר ועוד למילפיה בגזירה שוה:
פיסא - רגב גוש עפר כלישני"א בלע"ז:
ואתר תמרי - והשיר תמרים: באנו למחלוקת דהיינו דומיא דמן העץ המתבקע:
מהו דתימא - הא לרבי ככח כחו דמי ופטור שהרגב היה כח ראשון ונשירת התמרים היה כח שני קמ"ל שהרגב כגרזן והתמרים כקיסם הניתז:
לגרמא - הוא עץ החריות שהתמרים תלוין אצלו:
ומחיה לכובסא - הוא אשכול התמרים המקובצים יחד:
מתני' ר"א בן יעקב - מפרש טעמא בגמרא:
האב המכה את בנו - להטותו לדרך אחרת:
ושליח ב"ד - המלקה ארבעים לחייב מלקות:
גמ' ליפנות בה - בני אדם לנקביהם:
ואיכא דמיקרי ויתיב - ליפנות ביום:
ומצא - משמע שהוא שם ומצאו נשירת נשל הברזל:
פרט לממציא עצמו - אחרי כן הוציא הלה את ראשו מן החלון וקיבל האבן במצחו:
ומצא פרט למצוי - במוכר שדה אחוזתו (ובא לגואלו) כתיב והשיגה ידו ומצא פרט למצוי אם היתה גאולה זו מצויה בידו כשמכרה אין כופין את הלוקח להחזירה לו ליפדות:
השתא נמי - כי לא מצא חטובה אין החטבה מצוה אלא עשיית הסוכה:
לאו מצוה - להכותו:
לאו מצוה - להכותו:
לאו מילתא היא דאמרי - ראיה טובה מזו היה לי להשיבו מן המקרא עצמו דלאו בחטבה דמצוה איירי:
דאי בעי מיטמא אי בעי לא מיטמא - אותו חייב לך הכתוב כרת אם נכנס למקדש בטומאה זו:
ה"נ דפטור - מכרת:

דף ח:

לרבות טבול יום - שאם נכנס למקדש ענוש כרת:
לרבות מחוסר כיפורים - מאותן טומאות הצריכות קרבן וטבל והעריב שמשו ולא הביא כפרתו ונכנס למקדש חייב וארבע טומאות הן הטעונות קרבן הזב והזבה והיולדת והמצורע:

מעוד קאמינא - עוד טומאתו בו עוד קרא יתירא לדרשא הוא:
איכא דמתני לה - להא דא"ל ההוא מרבנן לרבא והא דאותביה רבינא אהא:
אין צ"ל חריש וקציר של שביעית כו' - דעל כרחך בשביעית דשמיטה הכתוב מדבר דאי כדכתיב דאיום השביעי קאי מאי שנא חריש וקציר דנקט אלא ה"ק ששת ימים תעבוד ובשביעי תשבות והששה שאתה עובד בהן בחריש ובקציר תשבות:
הנכנס לשביעית - (וחריש של שביעית) שלא יחרוש בששית חרישה המועלת לשביעית:
וקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית - שאם הביאה שליש בשביעית מאז היא ראויה ליקצר ואם קצרה בשמינית צריך לנהוג בה קדושת שביעית:
רבי ישמעאל אומר מה חריש רשות כו' - ובשבת קאי ולהכי נקט חריש וקציר לומר לך מה החריש שאני אוסר לך בשבת חריש של רשות הוא שאין לנו חריש של מצוה אף קציר איני אוסר לך אלא של רשות יצא קציר העומר:
אם מצא חרוש אינו צריך לחרוש - אבל קציר אפילו מצא קצור מצוה לקצור לשמה דכתיב וקצרתם והבאתם את עומר:
לאו מילתא היא דאמרי - שהיה לי להשיבו תשובה נצחת דקרא לאו במצוה איירי:
מאי טעמא קציר דומיא דחריש - מה חריש בכל מקום מצא חרוש אין מצוה לחרוש אף קציר בהכי עסקי' שאם מצא קצור אין מצוה לקצור יצא קציר העומר שאפילו מצא קצור מצוה לקצור:
ואי ס"ד מצוה - בקציר של מצוה מצא קצור אינו קוצר תמיהא היא זו:
מתני' ע"י הבן - אם הרגו לבנו בשוגג:
חוץ מגר תושב - שאין ישראל גולה על ידו:
הכל גולין - מפרש בגמרא לאיתויי מאי:
גמ' בשוליא דנגרי - בלימוד חרש עצים שאינו מלמדו תורה אלא אומנות שוליא יוייגד"רינו:
חיותיה הוא - ואף זו מצוה על האב ללמדו דילפינן לה מקרא בפרק קמא דקדושין (דף ל:) דכתיב ראה חיים עם אשה אשר אהבת הקיש אומנות שהוא חיותו לאשה כשם שאביו חייב להשיאו אשה כדכתיב וקחו לבניכם נשים כך חייב ללמדו אומנות:
מכה נפש - גבי הורג בשגגה כתיב לנוס שמה מכה נפש בשגגה:
פרט למכה אביו - שלא חייב גלות אלא למי שהכאתו תלויה בנפש שאינו חייב עליו אלא אם כן הרגו יצא מכה אביו שהוא חייב עליו מיתה בחבורה בעלמא וקא ס"ד דממעט ליה מגלות אפילו הרגו:

לרבן שמעון דאמר - בסנהדרין בפ' ד' מיתות (סנהדרין דף מט:) חנק חמור מסייף ולדידיה ההורג את אביו בחנק דתנן (שם דף פא.) מי שנתחייב ב' מיתות ב"ד נידון בחמורה וההורג אביו חייב שתי מיתות שהעושה חבורה באביו מן הנחנקין הן והמכה נפש מן הנהרגין וכאן יש חבורת אביו ורציחה ולר"ש דאמר חנק חמור אם היה זה מזיד היה בחנק ועכשיו שהוא שוגג לא נתנה שגגתו לכפרה בגלות אם נתנה תורה כפרה לשגגת סייף שהיא קלה לא נתנה כפרה לשגגת חנק:

ולרבנן דאמרי סייף חמור מחנק הורג אביו שגגת סייף הוא - שהרי אילו מזיד היה נידון בחמורה שהיא סייף ושגגת סייף נתנה לכפרה בגלות:

רבא אמר - ברייתא נמי רבנן וההורג את אביו נמי גולה דשגגת סייף היא והא דקתני פרט למכה אביו לאו להורגו קא ממעיט אלא בעושה בו חבורה בשוגג:

לוקה דלטייה - ואמרינן [בשבועות] (דף לה.) המקלל את חבירו עובר בלא תעשה ואתיא במה הצד מהמקלל דיין ונשיא וחרש (סנהדרין דף סו.):

שהעיד בו - שהוא חייב מלקות:

דף ט.

שאין בה שוה פרוטה - שאם יש בה תשלומי פרוטה משלם ואינו לוקה דילפינן בכתובות באלו נערות (כתובות דף לב:) בפירוש ריבתה תורה חובל בחבירו לתשלומין וכי אין בה שוה פרוטה לוקה שעבר על לא תוסיף פן יוסיף (דברים כה):

ולא מקשינן הכאה לקללה - לומר שכשם שאינו לוקה על קללתו דכתיב בעמך כך לא ילקה על הכאתו ופלוגתא היא בסנהדרין דאיכא דמקיש ואיכא דלא מקיש:

חוץ מגר תושב - ומשמע דמתרוייהו ממעט ליה דלא הוא גולה ע"י הריגתו אלא נהרג ולא ישראל גולה עליו:

ל"ק כו' גר תושב שהרג גר תושב - גולה כדקתני בהדיא ורישא כשהרג את ישראל אינו גולה דלא סגי ליה בגלות:

לפיכך - אשבע מצות שנצטוו בני נח קאי וקיי"ל אזהרתן זו היא מיתתן לפיכך גר תושב או עובד כוכבים שהרגו נהרגין ואפי' בשוגג שאין בני נח צריכין התראה כדאמרינן בסנהדרין (דף נז.):

מה עובד כוכבים ל"ש קטל בר מיניה - עובד כוכבים כמותו:

לאו בר מיניה - ישראל:

אף גר תושב לא שנא קטן בר מיניה - גר תושב כמותו:

דלאו בר מיניה - ישראל:

באומר מותר - נהרג דלאו בר גלות הוא:
ואזדו לטעמייהו - רב חסדא דלא בעי לשנויי באומר מותר דקסבר אנוס הוא ורבא דאמר נהרג:
כסבור בהמה - ה"ז כאומר מותר שהיה לו ללמוד ואף זה היה לו לעיין ובגר תושב עסקינן:
חייב - מיתה:
מאי לאו בידי אדם - בדיני בני נח וזה אומר מותר היה כסבור אחות אברהם היא:
לאלהים ולא לאדם - והלא יודע שהיא אשת איש:
הגוי גם צדיק תהרוג - קס"ד שהודה לו הקב"ה אלמא אנוס הוא:
כדקא מהדרי ליה עילויה - לא הודה לדבריו שהשיב לו תשובה שחייב מיתה שאינו צדיק בדבר שהיה לו ללמוד דרך ארץ כדמפרש ואזיל:

דף ט:

מתני' מפני שהוא כמועד - כמותרה עליו ועובר על התראה דודאי לדעת הרגו:
ויש שונא שאינו גולה - ולא נהרג:
כל - הריגה שיכולין לומר על הריגה זו שלדעת היתהא אינו גולה לפי שחשוד הוא על כך:
שלא לדעת הרג - כשהריגה זו ודאי שלא לדעת שאין אדם יכול לומר עליה לדעת היתה גולה ובגמ' מפרש לה:
גמ' בלא ראות פרט לסומא - דמשמע כאן לא ראה אבל רואה במקום אחר פרט לסומא שאינו רואה בשום מקום:
פרט למתכוין - כדאמרן לעיל (דף ז:):
להבחין בין שוגג למזיד - שלא יכול לומר לא הייתי יודע שאסור:
נפסק - החבל ונפל עליו אין לומר בא לדעת זה:
נשמט - החבל מידו ונפלה עליו אינו גולה שיש לומר לדעת עשה:
לעולם אינו גולה - לא אוהב ולא שונא בנפסק אלא בנשמט:
מחצלו - הוא מעגילה שפעמים שטחין במחצלים שהוא כלי אומנות של בונים ובלע"ז טרואיל"ה:
הכי גרסי' נשמט אנשמט לא קשיא הא באוהב הא בשונא נפסק אנפסק לא קשיא הא רבי והא רבנן. הא דקתני נשמט גולה באוהב דלא חשיד דעביד מדעת ודקתני נשמט

אינו גולה בשונא כדקתני בהדיא בברייתא יש שונא שאינו גולה ומפרש מילתיה נשמט אינו גולה:

נפסק אנפסק לא קשיא הא רבי והא רבנן - הא דקתני נפסק גולה אפי' בשונא וכל שכן באוהב רבנן ואליבא דר' שמעון הוא דאמר נשמט הברזל מקתו והרג גולה ונפסק החבל דומיא דנשמט הברזל מקתו היא שנשאר האגד בידו והא דקתני נפסק אינו גולה רבי היא דאמר נשמט הברזל מקתו אינו גולה והוא הדין לחבל הנפסק עד שישמט מחצלו מידו שאין נשאר בידו כלום דומיא דמן העץ המתבקע ולרבי אליבא דר' שמעון אין לך שונא גולה כך מצאתי גירסא בתשובות הגאונים וכן עיקר וגירסת הספרים משובשת היא וטעו לדמות נשמט החבל לנשמט הברזל ואי אפשר להעמידה ולפרש נפסק אנפסק לא קשיא הא באוהב הא בשונא דהא על כרחך הא דתני נפסק גולה בשונא מפורשת והיאך תאמר הא דתני נפסק אינו גולה באוהב השתא בשונא גולה באוהב לא כל שכן וכי יש לך לומר שגולה בשונא ואינו גולה באוהב ועוד נשמט אנשמט לא קשי' הא רבי והא רבנן היאך תאמר הא דתני נשמט אינו גולה רבי היא דאמר נשמט אינו גולה אפי' באוהב אם כן אין הטעם מפני שיכול לומר לדעת נהרג ור' שמעון תלי טעמא בהכי:

מתני' עד שלא נבחרו שלש שבארץ כנען - היינו כל ארבע עשרה שכבשו וחלקו ואח"כ הבדילן יהושע:

לא היו שלש - שהבדיל משה בעבר הירדן קולטות:

וידברו אליו - אל גואל הדם ואומרין לו אל תנהג בו מנהג שופכי דמים בשגגה בא מעשה לידו:

בתחלה - כלומר תחלת משפט כל הרוצחים ואפילו מזידין ויליף טעמא בסיפרא דבי רב מוארב לו וגו' ונס אל אחת וגו':

גמ' ומכוונות היו - אלו נגד אלו בשתי שורות כמו שתי שורות שבכרם:

ושלשת את גבול ארצך וגו' שיהו משולשות - כלומר שמתחלקת הארץ חלקות רחבה של ארץ ישראל לארבעת רבעים כמו שמפרש והולך שיהא מדרומה שבארץ ישראל לחברון כמחברון לשכם וכו':

בעבר הירדן תלת כו' - בתמיה בנחלת שני שבטים שלש כמו בנחלת עשרה שבטים:

בגלעד - שהיא בעבר הירדן שכיחי רוצחים:

דף י.

עוקבין - אורבין:

מהאי גיסא ומהאי גיסא דמרחקי - חברון וקדש רחוקות מגבולי הארץ. שני רביעי הארץ וההורג בסוף הגבול צריך לנוס רביע הארץ:

ומ"ש מציעאי דמקרבי - ההורג בין חברון לשכם ובין שכם לקדש קרוב למקלט מיכן ומיכן:

בין לדעת בין שלא לדעת - בין שברח שם לדעת קליטה בין [שלא] ברח שם (שלא) לדעת [קליטה] שלא היה יודע שהיא קולטת:

פרוודהא - כפרים וחצרים הסמוכות לה ונקראות על שמה נתנו לכלב:

וערי מבצר - כרכים גדולים שהיו בנחלת נפתלי הצדים צר וגו':

ערים הללו - ערי מקלט:

טירין קטנים - לפי שאין מזונות מצויין שם:

ולא כרכים גדולים - שהכל נקבצים שם תמיד ויהא רגל גואל הדם מצויה שם ויארוב לו:

כגון סליקום - עיר מבצר ויש כפר סמוך הנקרא אקרא דסליקום כך קדש העיר מבצר ועיר בינוני סמוכה לה הנקראת על שמה:

ואם אין שם מים - כשנפלו בגורל בימי יהושע ללוים הביאו להם אמות מים אחרי כן מן הנהרות הרחוקים:

במקום שווקים - שימצאו מזונות לקנות:

במקום אוכלוסין - שיהו כפרים ויישוב סמוכים להם שלא יבואו גואלי הדם מרובים על העיר בחיל:

כלי זיין - שלא יקנה גואל הדם שם זיין ויהרוג שאם יביא כלי זיין ממקומו ירגישו בו:

וכלי מצודה - אף בהם הורגין חיות:

מאי קרא - דמתקנינן להו לרוצחין דבר שצריכין לו:

לתלמיד שאינו הגון - שלא יביאוהו עונותיו לידי הריגה בשוגג ויגלה דאמרי' לקמן (עמוד ב) שאינו מצוי אלא ברשעים:

לימנות בהצלה תחלה - שפתח הכתוב בו בערי מקלט תחלה:

הזרח שמש לרוצחים - להכין להם חיותם כגון הנך מילי דלעיל:

הזרחת שמש לרוצחים - בהבדלה זו ויפה עשית:

ללמד בהמון - לדרוש ברבים:

שכל תבואה שלו - שבקי במקרא במשנה ובהלכות ובאגדות:

ורבנן ואיתימא רב מרי אמרי מי אוהב בהמון וגו' האוהב ת"ח לו תבואה. התורה מחזרת עליו ועל זרעו כדאמרינן בעלמא (שבת דף כג:) האי מאן דרחים רבנן הויין ליה בנין רבנן:

[**יהבו רבנן עינייהו ברבה** - שהיה אוהב תלמידי חכמים ביותר והיו לו בנים ת"ח]:

רב אשי אמר כו' - בדרב אשי גרסי' ללמוד בדרבינא גרסי' ללמד:
ללמד בהמון - עם חברים רבים:
נואלו שרי צוען - נשאו שרי נוף. אלמא הנואל נשא לחטוא:
ללמד בהמון - מרבה תלמידים:
לו תבואה - לפי שעל ידיהם ירבה הפלפול ונותן לב לתרץ קושיותיהם:
בשעריך - בשביל שעריך:
מאלף עולות כו' - מקרא כתוב אלף עולות יעלה שלמה וגו' (מלכים א ג':ד'):

דף י:

מקלט היה כתוב על פרשת דרכים - בכל מקום שהיו שני דרכים מפוצלים אחד פונה לעיר מקלט היה עץ תקוע באותו דרך וכתוב בו מקלט:
פתח ליה פיתחא - כשהיה רוצה לדרוש בפרשת רוצחים היה מתחיל כן:
והאלהים אנה לידו - זהו שאמר הכתוב כאשר יאמר משל הקדמוני מרשעים יצא רשע משל הקדמוני היא התורה שהיא משל הקב"ה שהוא קדמונו של עולם והיא אמרה מרשעים יצא רשע והיכן אמרה והאלהים אנה לידו והיאך הקב"ה ממציא מכשול לאדם לחטוא אלא ע"י שהיו שניהם רשעים ההורג והנהרג ההורג היה חייב גלות ואין עד בדבר והוא לא גלה והנהרג היה חייב מיתה ואין עד בדבר ולא נהרג לפיכך הקב"ה מזמנן לפונדק אחד כו':
במה הכתוב מדבר - והאלהים אנה לידו:
נופל עליו והורגו - ויש עדים ויגלה על כרחו.:
בדרך תלך - בדרך אשר תבחר לילך:
אם ללצים - בא אדם להתחבר:
הוא יליץ - אין מעכבין בידו:
ומצאו גואל הדם - בדרך בהליכתו:
בגואל הדם הכתוב מדבר - וה"ק פן ירדוף גואל הדם אחרי הרוצח והשיגו והכהו נפש ולא יתיירא מב"ד כי לו אין משפט מות וסוף המקרא האומר כי לא שונא הוא וגו' מוסב על ראשו פן ירדוף גואל הדם אני אומר לך להכין לו הדרך כי לא שונא היה לו ולא הרגו מדעת:
ברוצח הכתוב מדבר - וה"ק פן ירדוף והשיגו והכהו והוא לא היה ראוי למות כי לא שונא היה להרוג ולא הרגו מדעת:

הרי רוצח אמור כו' - שאין לו משפט מות ולא היה צריך לכתוב בשבילו ולו אין משפט מות:
הרבה שליחות עושה - דברים שאינן נעשים ע"י האדם נעשים ומתקבלים על ידי הרבה שלוחים:
פשיטא - כיון דהוא גולה ודאי בשוגג הרג דאי במזיד הרג וכי גולה היה: ה"ג דאי במזיד בר גלות הוא בתמיהה:
בתחלה - תחלת משפטן של רוצחים ועיקרו זהו אחד שוגג ואחד מזיד כו' ויליף טעמא מקרא וכי יהיה איש שונא לרעהו וארב לו וקם עליו וגו' משמע אם הורגו בכוונה ינוס וכתיב בתריה ושלחו זקני עירו וגו':
רבי אומר - לא אמר הכתוב שיגלה אלא הוא טועה וגולה ולימדך הכתוב שיקחוהו משם ויהרגוהו:
ודבר באזני זקני העיר ההיא - מקרא בספר יהושע:
מצוה בעלמא - מצוה שיהו שם זקנים ומיהו כי אין בה זקנים נמי קלטה:
בבן סורר ומורה - כתיב (דברים כא) והוציאו אותו אל זקני עירו:

דף יא.

בלשון עזה - בכל יהושע כתיב ויאמר ה' וכאן נאמר וידבר ה' אל יהושע ודיבור לשון עז הוא:
מפני שהן של תורה - אבל שאר אמירות שאמר לא אמר דבר לקיים מצוה הכתובה בתורה חוץ מזו:
ידבר עמים - ינהל עמים תחתינו:
מפני ששיהם - שלא הפרישם לאחר שחלקו מיד עד שנאמר לו מפי הקב"ה:
פליגי בה - בפירושא דהאי קרא מה כתב יהושע בס"ת:
חד אמר שמנה פסוקים - מוימת שם משה עד סיפא וחד אמר בפרשת ערי מקלט הוא אומר שכתובה בספר יהושע:
למען תהיה תורת וגו' - ורישיה דקרא משתעי בתפילין ואיתקש הכא תורה לתפילין:
כי איתקש למותר בפיך - דכתיב בהאי קרא בפיך מן המותר בפיך שאין נכתבין על עור בהמה טמאה:
להלכותיהן - לדבר שאינו כתוב בתורה ובתפילין גופייהו לא גמרינן ליה אלא מהלכה למשה מסיני לא ילפי' בהיקשא:
דבי חביבי - דודי אחי אבא והוא רבי חייא:

מתני' אחד כהן משוח בשמן המשחה - הם כהנים גדולים שהיו עד יאשיהו:
ואחד המרובה בבגדים - הם ששימשו מיאשיהו ואילך שנגנז שמן המשחה כדאמרינן בהוריות (דף יב.) ושוב לא נמשחו כהנים ולא היתה ניכרת כהונה גדולה בהם אלא בריבוי בגדים שמשמש בח' בגדים:
ואחד שעבר ממשיחותו - שאירע פסול בכ"ג ושימש אחר תחתיו וכשנתרפא כהן חזר לעבודתו ועבר זה ממשיחותו:
מחזירין את הרוצח - במיתתן כמו שנאמר ואחרי מות הכהן הגדול ישוב הרוצח:
משוח מלחמה - כהן המשוח לומר במלחמה צרכי המלחמה אל ירך לבבכם וכל הענין (דברים כ':ג'):
גמ' וישב בה עד מות הכהן הגדול - הא חד כי בעיר מקלטו ישב עד . מות הכהן הגדול הא תרי ואחרי מות הכהן הגדול ישוב הרוצח הא תלתא:
שהיה להן לבקש רחמים על דורן - הלכך לאו קללת חנם היא:
הכא אמרי - בבבל אומרין משל זה על אדם שלוקה בשביל סרחון של אחרים:
טוביה חטא וזיגוד מנגיד - משום ההיא דאמרי' בערבי פסחים טוביה חטא וזיגוד אסהיד ביה ביחידי שלא היה עד שני בדבר ונגדי' רב פפא לזיגוד א"ל טוביה חטא וזיגוד מנגיד ומאז היתה למשל:
התם אמרי' - בא"י אומרין משל זה:
שכם נסיב מבגאי גזר - שכם בן חמור לקח את דינה בת יעקב וההנאה שלו ושאר בני העיר שלא נהנו מלו עצמן ונצטערו. מבגאי שם איש מבני העיר:
שכרה דוד שיתין - יסודות של בית המקדש ובגמרת ירושלמי (סנהדרין פ"י) מצינו תימוליוס של בית המקדש והוא יסוד בלשון יוני:
קפא תהומא - צף התהום בגמרת ירושלמי (שם) שמצא שם חרס שהגביה קולו ואמר לו אל תטלני מכאן שאני כבוש על התהום מיום מתן תורה שרעדה כל הארץ ולא שמע דוד לדבריו ונטלו:
מי שרי למכתב שם - פן ימחקוהו המים ועובר משום ואבדתם את שמם (דברים י"ב:ג') ולא תעשון כן וגו' (שם):
נשא אחיתופל כו' - יש תימה בדבר שהרי לא קנה דוד את הגורן מארונה היבוסי עד מעשה דהסתה שהיתה לאחר מיתת אחיתופל ג' שנים ולפי דברים הללו צריכין אנו לומר שאע"פ שלא קנה הגורן יודע היה מנעוריו מיום [שנמשח] וישבו הוא ושמואל בנוית הרמה ובדקו בספר יהושע ומצאו מקום לבית המקדש כדכתיב עד אמצא מקום וגו' וכדדרשינן ליה בזבחים באיזהו מקומן (זבחים דף נד:) וחפר היסודות ברשותו:

ימחה על המים - דכתיב בסוטה (במדבר ה':כ"ג) ומחה אל מי המרים והרבה הזכרות בפרשה ואפ"ה כתיב ומחה כו'. וקללה זו בחנם היתה שלא היה מקללו אלא אם אינו אומר:

אפי' על תנאי - ולא נתקיים התנאי אעפ"כ היא באה דהא קללה על תנאי היתה אם תכחד ממני ולא נתקיים שלא כיחד ואעפ"כ נתקיימה הקללה דכתיב ולא הלכו בניו בדרכיו וגו' וזו קללה קללו עלי כה יעשה לך כמו שנעשה לי שאין בני מהוגנין:

דף יא:

וחטאתי לך - לשון נידוי הוא שיהא מנודה לאביו:

מאי דכתיב יחי ראובן וגו' וזאת ליהודה - מה ראה לסמוך יהודה לראובן ומה ראה להתחיל בברכת יהודה בלשון וזאת ליהודה אלא לפי שהיו עצמות כל השבטים שלדן קיים ושל יהודה מגולגלין אמר לשון זה יחי ראובן כלומר ראובן שלדו קיימת כאילו הוא חי וזאת תהיה ליהודה שהם מגולגלין. עצמות כל השבטים יצאו ממצרים ונשאום בניהם במדבר וזהו שאמר יוסף לאחיו (שמות י"ג:י"ט) והעליתם עצמותי מזה אתכם עם עצמותיכם:

על איבריה לשפא - נכנסו עצמותיו למקום חיבורם ששפו משם כמו דשף מדוכתיה (חולין דף מב: נד.:) לשפא אישלוי"ש דורא:

ידיו רב לו - יהי בו כח לריב ריבו לעצמו נגד חביריו:

למשקל ולמטרח - לישא וליתן:

ליהדר בהנך - במיתת מרובה בבגדים או בשעבר ממשיחותו אלא לאו ש"מ כולהו:

מתני' ה"ז אינו גולה - מפרש טעמא בגמ' מק"ו:

חוזר במיתתו של שני - יליף טעמא בגמ':

נגמר דינו בלא כ"ג - שלא מינו אחר תחתיו עד שנגמר דינו של זה לגלות:

גמ' שנמשח בימיו - משנעשה זה רוצח:

מאי הוה ליה - להאי כהן למיעבד מאחר שעדיין לא היה כ"ג כשהרג זה למה הוא נענש:

תנא מת - רוצח בערי מקלט ומת כ"ג אחר זמן:

ונעשה כ"ג בן גרושה - יצא עליו עדות שהוא חלל:

מתה כהונה - הרי הוא כמת ואין הרוצח גולה:

בטלה כהונה - איגלאי מילתא למפרע שלא היה כ"ג והוה ליה האי רוצח נגמר דינו בלא כהן גדול ואינו חוזר לעולם:

דף יב.

אליבא דרבי אליעזר כ"ע לא פליגי - כלומר מאן דאמר מתה ודאי כרבי יהושע אמר ולא כרבי אליעזר דאליבא דרבי אליעזר ליכא למ"ד מתה כיון דלגבי עבודותיו אמר פסולות למפרע ודאי אין זה כהן:

כי פליגי אליבא דרבי יהושע - כלומר אין אנו צריכין לומר מ"ד בטלה כרבי אליעזר ולא כרבי יהושע דאליבא דרבי יהושע איכא למימר דפליגי:

פועל ידיו תרצה - עבודותיו כשירות אבל לענין שאר דבריו אינו כהן:

טעה יואב - בדרשא דמעם מזבחי תקחנו ולא מעל מזבחי וכסבור דהיינו מעל מזבחי:

מזבח בית עולמים - דכתיב מזבחי המיוחד לי:

ה"ג והוא תפס במזבח של במה שעשה דוד לפני הארון שהיה באהל אשר נטה לו דוד בעיר דוד כדכתיב וינס יואב אל אהל ה' ומצינו בדברי הימים שעשה דוד מזבח לפניו ואי אפשר לומר מזבח של שילה שהוא היה בימי דוד ושלמה. (היה בגבעון):

שרו של רומי - סמאל שיברח לבצרה שבתחלה יפרע ממנו כשיגיע הקץ להחרב כדכתיב (ישעיהו כד) יפקוד ה' על צבא המרום במרום ואחר כך על מלכי האדמה על האדמה:

חמוץ בגדים - מדמו של סמאל ואף על פי שאין המלאכים בשר ודם כתב בו הכתוב כעין הריגת האדם לשבר את האזן מה שהיא יכולה לשמוע:

לא נתנו לקבורה - ללוים שהן שלהם:

תיפוק ליה - דאין בונין בית במגרש דא"כ הוה ליה מגרש עיר:

אין עושין - שדה של לוים:

למחילות - תחת הקרקע שאין אוכלות במגרש כלום מלמעלה ואי לאו דכתיב בה ולא בתחומה הייתי אומר ידור בתחומה במערה:

ורצח - איכא לפרושי לשון ציווי כמו (שמות לו) ועשה בצלאל ואהליאב ואיכא לפרושי לשון רשות כמו ועשה ה' להם וגו' (דברים לא):

סופו חמור מתחלתו - סופו צאתו חוץ לתחום תחלתו הרציחה:

אב שהרג את הבן - בנו השני נעשה גואל הדם של אחיו והורג את אביו:

הא דתניא נעשה - רבי יוסי הגלילי היא דאמר מצוה לגואל הדם:

לכל אין הבן נעשה וכו' - לכל עבירות שבתורה אין הבן נעשה שליח ב"ד על אביו לא להלקותו ולא לנדותו חוץ ממסית:

ה"ג אלא לא קשיא הא בבנו הא בבן בנו - הא דתניא אין בנו נעשה גואל הדם בבנו של רוצח קאמר והא דתניא בנו נעשה לו גואל הדם בבנו של הרוג קאמר שהוא בן בנו של רוצח ואינו מוזהר על כבודו:

מתני' הכל הולך אחר הנוף - אפי' הוא בעיקרו שבתוך התחום הרי הוא כיוצא חוץ לתחום ואם עיקרו חוץ לתחום ונופו בתוך התחום אף העיקר קולט:

גמ' אילן שהוא עומד בפנים - בירושלים ולענין אכילת מעשר שני בירושלים היא שנויה:

מכנגד החומה וכו' - אלמא לא נופו שדינן בתר עיקר ולא עיקר בתר נוף:

בחומה תלה רחמנא - דכתיב (דברים י"ב:י"ח) לפני ה' אלהיך תאכלנו:

בדירה תלה רחמנא - דכתיב (במדבר ל"ה:כ"ח) כי בעיר מקלטו ישב ונופו ראוי לדירה יותר מעיקרו: בירושלים לענין מעשר הלך אחר הנוף:

בירושלים. לענין מעשר הלך אחר הנוף:

דף יב:

רבי יהודה - לענין מעשר אמרה למילתיה:

הלך אחר פתחה - כולה בפנים ופתוחה לחוץ כלחוץ כולה בחוץ ופתוחה לפנים כלפנים:

באילן הלך אחר נופו - ומתניתין דהכא. ובריית רבי יהודה ומתני' דאילן שהוא עומד בפנים כו' רבנן ושינויא קמא ליתא:

אימור דשמעת ליה כו' - כלומר היכי בעית לאוקמא להא דתניא בירושלים הלך אחר הנוף כו' כר' יהודה הניחא אי תנא בה חדא בירושלים הלך אחר הנוף ולא תנא בה בערי מקלט הלך אחר הנוף מצית מוקמת לה כרבי יהודה אבל השתא מאן ציית לך אימור דשמעת ליה לרבי יהודה גבי מעשר באילן הלך אחר הנוף משום דאיכא למימר לחומרא בין עיקרו בפנים ונופו בחוץ בין עיקרו בחוץ ונופו בפנים דגבי מעשר איכא בין בפנים בין בחוץ חדא לחומרא וחדא לקולא חומר בפנים מבחוץ שבחוץ יכול לפדותו ובפנים אינו יכול לפדותו דקלטי ליה מחיצות וחומר בחוץ מבפנים שאינו נאכל בחוץ בלא פדייה ובפנים אוכלו בלא פדייה ואיכא למימר כי אמר רבי יהודה הלך אחר הנוף לחומרא אמרה כדמפרש ואזיל:

עיקרו בחוץ ונופו בפנים כו' - הלך אחר הנוף לענין פדייה:

עיקרו בפנים ונופו לחוץ - הלך אחר הנוף לענין אכילה דמישדי עיקרו בתר נופו ואסור לאוכלו בעיקרו אא"כ פדאו מקודם שנכנס:

אלא בערי מקלט - על כרחך עיקרו בפנים ונופו לחוץ לא משכחת לה אלא לקולא:

אמר רבא בעיקרו כולי עלמא לא פליגי כו' - לעולם כדקא משנינן הא רבי יהודה והא רבנן דלרבנן לא שדינן לא נוף בתר עיקרו ולא עיקרו בתר נוף לא במעשר ולא בערי מקלט כדקתני קמייתא מכנגד החומה ולפנים כלפנים ורבי יהודה פליג ואמר שדי עיקרו בתר נופו ודקאמרת דלמא לחומרא קאמר אנן נמי לחומרא אמרינן לה לענין מעשר כדאמרן ולענין מקלט היכא דעיקרו בחוץ ונופו בפנים דחומרא הוא שדי עיקרו בתר נופו ואם רוצח בעיקרו לא מצי קטיל ליה והיכא דעיקרו בפנים ונופו בחוץ דקאמר בה רבי יהודה הלך אחר הנוף לאו למישדי עיקרו בתר נופו ולמימר דכי היכי בנופו מצי קטיל ליה בעיקרו נמי מצי קטיל קאמר דבעיקרו שבפנים כולי עלמא לא פליגי דלא מצי קטיל והיכא דקאי רוצח בנופו שבחוץ ויכול גואל הדם לעמוד חוץ לתחום ולהורגו בחצים ובצרורות כולי עלמא לא פליגי דמצי קטיל דלכולי עלמא נוף בתר עיקר לא שדינן כי פליגי דקאמר ר' יהודה הלך אחר הנוף למהוי עיקרו דרגא לנופו שיכנס גואל הדם בתוך התחום ויעלה דרך העיקר ויהרגנו בנופו קאמר וכי הך קולא אית ליה לר' יהודה דהא לאו עיקר שדי בתר נוף אלא כל חד כדקאי:

רב אשי אמר מאי אחר הנוף - דקאמר מתני' דהכא וכן ברייתא בערי מקלט אף אחר הנוף ורבי יהודה היא וכולהו לחומרא ולענין מעשר כדשנינן ולענין מקלט אף אחר הנוף קאמר דהיכא דעיקרו בחוץ ונופו בפנים שדי עיקרו בתר נופו לחומרא ולא תימא כדקאי קאי אבל היכא דעיקרו בפנים ונופו בחוץ שדי נופו בתר עיקרו ולא מצי קטיל בנופו ומשום דבכולי גמרא שדינן נוף בתר עיקר אצטריך הכא למימר דלענין מקלט זמנין דשדינן עיקר בתר נוף לחומרא:

מתני' הרג באותה העיר - רוצח שגלה לעיר מקלט וחזר והרג באותה העיר בשוגג:

גולה משכונה לשכונה - בתוך העיר כי מן העיר אינו רשאי לצאת מפני רציחה ראשונה:

ובן לוי - שהוא מיושבי העיר והרג בשוגג גולה מעיר לעיר שהוא רשאי לצאת מן העיר שלא גלה שם:

גמ' ושמתי לך בחייך - כאן הבטיחו הקדוש ברוך הוא למשה שיזכה למצוה זו בחייו שהבדיל שלש ערים:

מקום ממקומך - שתהא מחנה לויה קולטת ואף ערי מקלט יהיו ערי לויה:

פלך - מדינה:

מאי קרא - דפלכו קולטו ודמתני' נמי דקתני גולה משכונה . לשכונה:

בעיר מקלטו - קרא יתירא הוא דמצי למכתב כי שם ישב:

מתני' אם אמרו לו אעפ"כ - אנו רוצים לכבדך יקבל מהם:

דף יג.

מעלים היו - הערים שכר ללוים שרוצחים שוכרים מהם את בתי הדירה:
חוזר לשררה שהיה בה - אם היה נשיא או ראש בית אב חוזר לגדולתו כשישוב לעירו במיתת כה"ג:
גמ' מחלוקת בשש - ערי מקלט:
לכם - לרוצחים נאמר והיו לכם הערים למקלט:
ושב אל משפחתו - בעבד עברי כתיב כשיוצא חפשי בשש או ביובל:
למה שהוחזקו אבותיו - לשררה:
אל אחוזת אבותיו כאבותיו - סיפא דמילתיה דרבי מאיר היא ומביא ראיה לדבריו מסוף המקרא שחוזר לגדולתו שנאמר ואל אחוזת אבותיו אל כל חזקת אבותיו:
וכן בגולה - כמחלוקת בעבד עברי כך מחלוקת ברוצח שגלה וחזר במיתת הכהן ומהכא יליף דכשהוא אומר כאן ישוב קרא יתירא דמצי למכתב ושב אל משפחתו ואל אחוזת אבותיו ולשתוק:
לרבות את הרוצח - דמופנה לדון הימנו גזירה שוה נאמר כאן ישוב ונאמר ברוצח ישוב הרוצח אל ארץ אחוזתו כדמפרש ואזיל מאי וכן בגולה ומסקנא גמר שיבה שיבה מהתם:
מתני' אלו הן הלוקין - אלו לאו דוקא דתנא ושייר לוקין טובא אלא תנא חייבי כריתות לאשמועינן דיש מלקות בחייבי כריתות ותנא אלמנה וגרושה לאשמועינן אלמנה וגרושה חייב עליה משום שתי שמות וכו' ותנא טבל ומעשר ראשון שלא נטלה תרומתו דלא מפרש לאו דידהו בהדיא וכן הקדש שלא נפדה ואיידי דתנא הקדש תנא מעשר שני בהדיא דתרוייהו מלקות דידהו משום מחוסרי פדייה וכן ברובן יש דבר חדש:
נתינה - מן הגבעונין היא ומלקות משום לא תתחתן בם (דברים ז):
אלמנה וגרושה - שנתאלמנה מאיש אחד ונתגרשה מאיש אחר חייב עליה שתי מלקות משום שתי שמות משום שתי אזהרות ששתיהן מפורשות במקרא ואזהרה אתרוייהו קיימא:
גרושה וחלוצה - גרושה והיא חלוצה אינו חייב עליה אלא משום גרושה שהחלוצה אינה כתובה אלא מרבויא מייתינן לה דתניא בקדושין (דף עח.) גרושה אין לי אלא גרושה חלוצה מנין ת"ל ואשה:
טמא שאכל את הקודש - אזהרתו מפרש בגמרא:
נותר - כתיב ביה (שמות כ"ט:ל"ד) ושרפת את הנותר באש לא יאכל כי קדש הוא ואזהרת פגול נמי מהכא מדכתיב כי קדש הוא כלומר מפני שהוא קודש שנפסל למדנו מכאן כל

שבקדש פסול בא הכתוב ליתן לא תעשה על אכילתו והכי אמרינן לקמן ואזהרת טמא והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל (ויקרא ז':י"ט):

והשוחט - קדשים בחוץ או המעלה קדשים בחוץ אזהרת מעלה השמר לך פן תעלה וגו' (דברים י"ב:י"ג) אזהרת שוחט ילפינן בזבחים בפרק השוחט והמעלה (זבחים דף קו.) איכא דיליף מלא יזבחו עוד וגו' ואיכא דיליף לה מגזירה שוה דהבאה הבאה שוחט ממעלה:

האוכל ביום הכפורים - ויליף אזהרתיה בפרק בתרא דיומא (דף פא.):

המפטם את השמן - העושה שמן בדוגמת שמן המשחה ואזהרתיה ובמתכונתו לא תעשו כמוהו (שמות ל':ל"ז) וכן בקטורת ובמתכונתה לא תעשו לכם (שם):

והסך בשמן המשחה - מאותו שעשה משה במדבר דכתיב על בשר אדם לא ייסך (שם):

אכל טבל - אזהרתיה מולא יחללו את קדשי בני ישראל אשר ירימו בעתידין לתרום הכתוב מדבר והכי מפרש לה בסנהדרין באלו הן הנשרפין (דף פג.):

ומעשר ראשון שלא נטלה תרומתו - אף הוא טבל:

ומעשר שני שלא נפדה - והוא אוכלו חוץ לירושלים וכתיב לא תוכל לאכול בשעריך וגו' (דברים י"ב:י"ז):

הקדש שלא נפדה - אזהרתו אינו מפורשת כל כך ונראה בעיני דמהכא אתא דתניא (סנהדרין שם) הזיד במעילה רבי אומר במיתה וחכמים אומרים באזהרה ואמרי' מאי טעמיה דרבי אתיא חטא חטא מתרומה ורבנן מיעט רחמנא ומתו בו ולא במעילה ממיתה הוא דמעטיה וגזירה שוה כדקיימא קיימא וילפינן אזהרה דמעילה מאזהרה דתרומה דכתיב בה וכל זר לא יאכל קדש ורוב הלכות מעילה היא למדה מתרומה בתורת כהנים בגזירה שוה זו:

באוכל נמלה גרסינן שהוא חייב - משום שרץ השורץ על הארץ:

גמ' חייבי כריתות קתני - כל חייבי כריתות שאין בהן מיתת ב"ד הוזכרו במשנתנו לענין מלקות ואחד מכל חייבי מיתות בית דין לא הוזכר בה ללקות אם התרו בו למלקות:

דף יג:

ישנו בכלל מלקות ארבעים - השתא סלקא דעתך שאם התרו בו מיתה ומלקות לוקה ומת:

רבי עקיבא אומר חייבי כריתות - אם התרו בהם מלקות ישנו בכלל מלקות ולוקין ואין כאן משום חייבי שתי רשעיות שאתה עונשו מלקות עם הכרת ולמה אינן שתי רשעיות לפי שיכול לפטור עצמו מעונש הכרת על ידי תשובה מב"ד של מעלה אבל חייבי מיתות

אינן בכלל מלקות שיש כאן שתי פורעניות מלקות ומיתה ומשילקה סופו ליהרג שאפי' יעשה תשובה אין ב"ד שלמטה מוחלין לו את המיתה:

שאם עשו תשובה כו' - לא גרסי' לה בדרבי ישמעאל:

רבי יצחק אומר - אף חייבי כריתות שהתרו בהן למלקות אינן בכלל מלקות לפי שכל חייבי כריתות של עריות בכלל היו דכתיב (ויקרא י"ח:כ"ט) כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה ונכרתו הנפשות וגו':

למה יצאת כרת באחותו - לעצמה דכתיב בקדושים תהיו ואיש. (כי) יקח את אחותו וגו':

לדונו בכרת - לכך שנה בכרת שלהן לומר שאין בהן עונש אלא כרת לבדו:

לאו שאין בו מעשה נמי - אלמה אמרינן בכמה דוכתי לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו:

דומיא דלאו דחסימה - שהוא כתוב אצל פרשת מלקות:

ורבי עקיבא - כיון דאמר אי אתה מחייבו משום שתי רשעיות חייבי כריתות נמי לא לילקו דהא שתי רשעיות נינהו שעדיין עונש הכרת עליו:

מאי אמרת - לשנויי הך קושיא:

שאם עשה תשובה - הטעם שנתן למעלה שהוא יכול לפטור את עצמו מן הכרת ע"י תשובה השתא מיהא עדיין לא שב ואתה מלקהו בעוד עונש הכרת עליו:

לעיני ונכרתו לעיני בני עמם וכתיב במלקות ונקלה אחיך לעיניך:

נגמר מעיני - דכתיב בעבודת כוכבים אם מעיני העדה נעשתה לשגגה:

זו היא שיבה כו' - למידין זה מזה גזירה שוה מה שיבה חולץ וקוצה וטח אף ביאה חולץ וקוצה וטח:

ועוד נגמר מעיני - דמיתות ב"ד מלעיני דכריתות מה כריתות לוקה דהא גמרת לעיני מלעיניך אף מיתות ב"ד ילקה:

קיבלה מיניה רבי שמואל - לתשובה זו מרבי אבא בר ממל ושני עלה ברשעה המסורה לב"ד הכתוב מדבר ב"ד הוזהרו שהם לא יחייבוהו שתי רשעיות כגון ממון ומלקות או מיתה ומלקות או מיתה וממון אבל כרת לא ע"י ב"ד הוא ויש לפרש קיבלה מיניה רבי שמואל מרבי אבהו תירוץ זה על אתקפתא דר' אבא בר ממל:

דאתרו ביה למלקות - לחודיה:

לאזהרת מיתת ב"ד - לאזהרת דבר שחייבין עליו מיתת ב"ד:

אין לוקין עליו - כשהתרו בו מלקות בלא מיתה לפי שלא ניתן לאו זה לאזהרת עונש מלקות כשאר לאוין שהרי הוצרך להזהירו שאם לא כן לא היה יכול לחייבו מיתה:

פסח ומילה - אין בהן לא תעשה ועונש להם כרת:

לקרבן - שאם יעשה שוגג יביא קרבן:

פסח ומילה - אין קרבן בשוגג שלהן כדאמרינן בכריתות בפ"ק הפסח והמילה מצות עשה כלומר אינו בכלל שאר כריתות למנותן עם שאר כריתות שנמנו שם כולם לומר שאם עשאום כולם בהעלם אחד חייב קרבנות כמספר הכריתות:

התם לאו היינו טעמא - מה שאין מביאין קרבן על פסח ומילה אין הטעם בשביל שאין בהם אזהרה אלא בשביל שהם מצות עשה דהוקשה כל התורה כולה לענין קרבן לעבודת כוכבים שנאמר בפרשת שלח לך אנשים אצל קרבן עבודת כוכבים תורה אחת יהיה לכם לעושה בשגגה כאן הוקשו כל עבירות שבתורה בשגגתן לעבודת כוכבים לענין קרבן מה עבודת כוכבים כרת שלו על דבר שהוא שב ולא תעשה כן והוא עמד ועשאו אף כל שב ואל תעשה אבל כרת של עמוד ועשה והוא ישב ולא עשה אין בו קרבן ופסח ומילה עמוד ועשה הוא אבל חייבי כריתות כגון אשר יעשה מכל (אלה) ונכרתו (ויקרא י"ח:כ"ט) לשון שב ואל תעשה הוא ואפילו לא נאמרה בו אזהרת לאו היה קרבן בא עליו:

דף יד.

כדאמרינן מעיקרא - טעמיה דר' עקיבא משום שתי רשעיות הוא ודקאמרת חייבי כריתות נמי שתי רשעיות הן דאכתי עונש כרת עליו לא פסיקא מילתא לכרת הואיל והוא תלוי בתשובה:

ורבנן - רבי ישמעאל ור"ע:

לחלק - לפי שכלל כל העריות בכרת אחת הייתי אומר אם עשאן כולם בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת לכך יצאה כרת באחותו לחלק דהוי דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד על עצמו שמתחייב עליה לעצמה אם עשאם עם חברותיה ולא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא מה אחותו מיוחדת שהיא ערוה וחייבין עליה בפני עצמה אף כל שהיא ערוה חייבין עליה בפני עצמה:

מואל אשה - דמצי למכתב ולנדה לא תקרב:

לחייבו על אחותו ועל אחות אביו כו' - אם בא על שלשתן בהעלם אחד:

הרי שמות מוחלקין - שיש אזהרה בכל אחת והרי הן כשאר כל העריות:

ברשיעא בר רשיעא - הבא על אמו והוליד שתי בנות וחזר ובא על אחת מהן והוליד בן ובא הבן על אחות אמו שהיא אחותו ואחות אביו:

באטליז - במקום שמוכרין הבשר במקולין:

מאחותו דסיפא - ערות אחותו גלה (ויקרא כ':י"ז):

שאין עונשין מן הדין - שהרי ענש על בת אמו שלא בת אביו ובת אביו שלא בת אמו שנא' (שם) בת אביו או בת אמו ויש לומר כ"ש שענש על בת אביו ובת אמו אבל אם אמרת כך ענשת מן הדין לכך נאמר אחותו דסיפא:

גמר עונש מאזהרה - דלעניין אזהרה כתיב אחותך היא יתירא להזהיר על אחותו בת אביו ובת אמו שנאמר (שם יח) ערות בת אשת אביך מולדת אביך אחותך היא ומה אזהרה לא חלק בין אחותו בת אביו שלא בת אמו [ובת אמו שלא בת אביו] ולאחותו שהיא בת אביו ובת אמו אף בעונש ענש על אחותו בת אביו ואמו כאחותו דבת אביו שלא בת אמו ובת אמו שלא בת אביו:

דף יד:

מאחותו דרישא - דמצי למכתב כי יקח את בת אביו או בת אמו:

למפטם וסך. דהוו נמי שני לאוין וכרת אחד והוצרך לנו לחלק ביניהם כמו שהוצרך חילוק בעריות אם אינו ענין כאן תנהו ענין להו:

ה"ג לה להך שיטתא ההוא מיבעי ליה לחלק כרת למפטם וסך ואידך סבר לה כר"א א"ר הושעיא כו' ואיבעית אימא נפקא ליה מואיש אשר ישכב את אשה דוה וגו' ואידך ההוא מיבעי ליה כו'. והכי פירושא ואידך ס"ל כר"א דאמר עלה שהלאוין מחלקין לחטאות ועל מפטם וסך אמרי' במס' כריתות (דף נ.) שהן שני לאוין על בשר אדם לא ייסך ובמתכונתו לא תעשו כמוהו וכרת אחת איש אשר ירקח כמוהו ואשר יתן ממנו וגו' חילוק חטאו' ביניהם שהלאוין מחלקין לחטאות וכיון דאתו להכי בעריות נמי לא בעי חילוק ולא מצטריך ליה למדרש אל אשה דלעיל ואייתר ליה עיקר קרא דכרת באחותו לדונו בכרת ולא במלקות ואחותו דסיפא לחייבו על אחותו שהיא אחות אביו ואחות אמו ואחותו דרישא לחייבו על אחותו בת אביו ובת אמו לומר שאין עונשין מן הדין ואיבעית אימא אי נמי לא סבר לה לדר' אלעזר נפקא ליה חילוק בעריות מן ואיש אשר ישכב את אשה דוה וגו' דכתיב ביה כרת יתירא לומר שחייבין עליה לעצמה וממנה תלמד כל הכלל ואם אינו ענין לגופה דהא נפקא לן מואל אשה לחלק על כל אשה תנהו ענין לשאר שני לאוין וכרת אחת כגון מפטם וסך:

שיצא מדוה דרך ערותה - לאפוקי דרך דופן דלא:

אלא אזהרה מנלן - ליכא למימר מבקדשים לא יאכל וגו' דלא מיירי בקדשים אלא בתרומה דכתיב ביה איש איש מזרע אהרן דבר השוה בזרעו של אהרן ומוקמינן ליה

בתרומה שהיא שוה באנשים ובנשים ואף החוזרת שאינה חוזרת לחזה ושוק חוזרת לתרומה:

מבכל קדש לא תגע - ודרשינן ליה לקמן אזהרה לאוכל:

תני ברדלא - שם חכם:

כתיב וטומאתו עליו - בטמא שאכל את הקדש וכתיב עוד טומאתו בו בבא אל המקדש טמא:

גזירה שוה לא גמר - ולא למדה מרבו:

ששוה בזרעו של אהרן - באנשים ובנשים אבל קדשים אינן נאכלין אלא לזכרים וכי תימא איכא חזה ושוק ליתא בחוזרת כגון אלמנה וגרושה וזרע אין לה דאמר מר חוזרת לתרומה ואינה חוזרת לחזה ושוק והכי מפרשינן לה ביבמות (דף פז.):

ההוא אזהרה לתרומה - לנגיעת תרומה:

טמא שנגע בקדש כו' - תירוצא הוא דמתרץ ר"ל:

מדאיתקש קדש למקדש - בהאי קרא בכל קדש לא תגע ואל המקדש לא תבא ודרשינן לקמן מה מקדש יש באזהרתו נטילת נשמה שהבא אל המקדש טמא בכרת אף אזהרת קדש דבר שיש בו נטילת נשמה והיינו אכילה שענוש עליה כרת דאילו בנגיעה ליכא כרת:

ר' יוחנן לטעמיה - דאמר אזהרה לאוכל קדש בטומאתו נפקא מטומאתו טומאתו וההוא וטומאתו עליו דכתיב בעונש דקדש לאחר זריקה הוא דתניא בתורת כהנים ומייתינן לה במנחות בפ' שלישי (דף כה:) יכול יהו חייבין עליו משום טומאה קודם זריקה תלמוד לומר כל טהור יאכל בשר והנפש אשר תאכל בשר וגו' הניתר לטהורים חייבין עליו משום טומאה שאין ניתר לטהורים אין חייבין עליו משום טומאה:

ההוא מבכל - מרבויא דבכל דריש ריש לקיש אף לפני זריקה:

תניא כריש לקיש - דיליף אזהרה לטמא שאכל את הקדש מבכל קדש לא תגע:

כל לא תעשה שקדמו עשה לוקין עליו - הא אתא לאשמועינן דאפילו למאן דאמר לאו הניתק לעשה אין לוקין עליו כדתניא. לא תותירו והנותר תשרפו בא הכתוב ליתן עשה אחר לא תעשה לומר שאין לוקין עליו שנתק הכתוב את העשה להיות ענשו של לאו ותקונו לומר לא תעשה כך ואם עשית עשה זאת והפטר ואשמעינן רבי יוחנן הני מילי בעשה הבא אחר הלאו שאין אתה יכול לקיימו אלא לאחר עבירת הלאו אבל עשה שקדם את הלאו ואתה יכול לקיימו קודם עבירת הלאו אין זה ניתוק הלאו ואפילו תקיימנו אחר עבירת הלאו לא נפטרת מן המלקות:

דף טו.

אמרו לו - אחרים ששמעוהו משמו ולא שמעוהו מפיו אמרת דבר זה:
אמר להם לא - חזר בו:
כתיבא ותנינא - מצינו כתוב לא תעשה שקדמו עשה ותנינן עליה דלוקין ולא סגי ליה בקיום העשה:
תנינא הבא אל המקדש טמא - קא חשיב ליה באלו הן הלוקין:
משום דקשיא ליה אונס - נערה בתולה דאשכחן ביה לא תעשה שקדמו עשה דכתיב (דברים כ"ב:כ"ט) ולו תהיה לאשה לא יוכל לשלחה ותניא עלה שיקיים את העשה אם גירשה ויחזירנה ויפטור אלמא לאו שניתק לעשה חשיב ליה:
אם ישראל הוא - שיכול לקיים העשה ויחזירנה מחזיר ואינו לוקה:
ואם כהן הוא - שאסור בגרושה לוקה ואינו מחזיר:
ואמאי - אם ישראל הוא מחזיר ואינו לוקה אם איתא לדרבי יוחנן הא לא תעשה שקדמו עשה הוא:
אמר עולא - האי לאו שניתק לעשה הוא דאי לאו לנתוקי לאוי אתא האי עשה לא הוה מצטריך למכתביה דאי לתחלתו ולומר שישאנה לא יאמר לו תהיה לאשה ונגמר ממוציא שם רע דכתיב ביה נמי ולו תהיה לאשה לא יוכל לשלחה:
אם אינו ענין - לפני הגירושין ולומר שישאנה תנהו ענין לאחר הגירושין לומר שאם שלחה יחזירנה ותהיה לו לאשה ויפטר מן הלאו:
ואכתי - הא איצטריך למיכתביה וישנו ענין לפניו דאי לא כתביה אונס ממוציא שם רע לא גמר דאנא אמינא מה למוציא שם רע דין הוא שיקנסוהו לכנסה שכן לוקה ומשלם בתחלתו כדכתיב ויסרו אותו וענשו אותו ואמרינן בכתובות (דף מו.) ויסרו זה מלקות:
מה אונס שאינו לוקה - בתחלתו אמר רחמנא לו תהיה לאשה מוציא שם רע לא כל שכן:
שהרי אשתו היא - שכבר קידשה ונשאה:
וגמר מיניה - דכי היכי דמוציא שם רע לא לקי בגירושין אם החזיר אונס נמי לא לקי:
אי בק"ו - מה מוציא שם רע שלוקה ומשלם בתחלתו אינו לוקה בגירושין אונס לא כל שכן:
אלא אמר רבא - הא דתניא באונס מחזיר ואינו לוקה טעמא משום דעל כרחך לאו שניתק לעשה הוא דאמר קרא כל ימיו לא הוה ליה למיכתב אלא לא יוכל לשלחה מאי כל ימיו הכי קאמר לא תהא בשילוחיה כל ימיו אלא יחזירנה ועל כרחך עמוד והחזר קאמר

והכי קאמר ולו תהיה לאשה אם שלחה שלא יהו שילוחיה לכל ימיו הרי העשה אחר העברת הלאו:

והא לא דמי לאויה - הא דאמר ר' יוחנן לא תעשה שקדמו עשה לוקין עליו הא לא דמי לאויה ללאו דחסימה שאין בו עשה והוא סמוך לפרשת מלקות:

מיגרע גרע - בתמיהה:

ההוא לנתוקי לאויה אתא - עשה שאינו מתקיים אלא לאחר עברת הלאו לנתק את הלאו מעונש מלקות הוא בא:

הניחא למאן דתני בטלו ולא בטלו אלא למאן דתני קיימו ולא קיימו מאי איכא למימר - הא דאמרת כל ימיו בעמוד והחזר קאי עשיתו לאו שניתק לעשה והרחבת לו זמן לקיום העשה כל ימיו ולדבריך הא דתניא מחזיר ואינו לוקה לעולם קאמר כל זמן שיכול לומר אני מחזיר אין ב"ד מלקין אותו הניחא למאן דתני לקמן בלאו הניתק לעשה בטל את העשה חייב על הלאו לא בטל את העשה פטור שהלאו תלוי בביטול העשה ואינו נגמר עד שיבטל את העשה בידים ביטול עולם שלא יוכל להתקיים עוד איכא למימר כל ימיו יש לו תקנה בחזרה שאין מבטל את העשה אלא א"כ מדירה שלא תהנה ממנו נדר שאין לו הפרה כדלקמן אלא למאן דתני קיים את העשה פטור לא קיימו חייב שהעשה תיקונו של לאו הוא ואין הלאו תלוי בביטול העשה שמשעה שעבר הלאו נגמר אבל העשה ניתן לעקור המלקות ולכשיבא לבית דין או יקיים העשה ויפטר או ילקה ליכא למימר כל ימיו בעמוד והחזר קאי כדקאמרת שאם לא יחזירנה מיד כשיבא לב"ד ילקוהו דהא ליכא למימר יקיים לאחר זמן דא"כ לא קיים היכי דמי לעולם הוא יכול לומר אני מקיים:

דף טו:

מידי הוא טעמא אלא לרבי יוחנן - מי הוצרך לדרוש כל ימיו בעמוד והחזר ר' יוחנן שאמר לא תעשה שקדמו עשה לוקין עליו וקשיא ליה אונס שגירש דקתני אינו לוקה והוצרך לעשותו לאו שניתק לעשה:

האמר ליה רבי יוחנן לתנא - לקמן תני בטלו חייב לא בטלו פטור אבל ר"ל דתני קיימו ולא קיימו לא דריש ליה לעמוד והחזר אלא לפני הגירושין לומר כל ימיו תהיה לו לאשה ולא ישלחנה ולדידיה לאו שקדמו עשה ולאו שניתק לעשה שוין ואין לוקין עליהן אלא יקיים העשה מיד כשיזהירוהו ב"ד להחזיר:

א"ל מאי קאמרת - אי בקיים תיתני פטור בלא קיים תיתני חייב ואע"פ שלא ביטל ואי בביטל תיתני חיובא על כרחך תיתני פטורא בלא ביטל ואע"פ שלא קיים:

ה"ג תני בטלו ולא בטלו - בטל עשה שבה חייב לא בטל עשה שבה פטור:
קיימו ולא קיימו - קיימו פטור לא קיימו כשאומרין לו קיים מלקין אותו ורבי יוחנן מוקים לה למתניתין בלאו הניתק לעשה דאילו בלאו שקדמו עשה סבירא ליה דלוקין ולריש לקיש בין ניתק בין קדמו עשה שוין:
רבי יוחנן סבר התראת ספק שמה התראה - ואע"ג דכל לא תעשה שניתק לעשה לדבריו התראת ספק היא שהרי כשעובר על הלאו צריך להתרות בו והוא אמר שגמר הלאו בביטול העשה תלוי וכשמתרין בו אל תגרש ספק הוא שמא לא יבטל את העשה להדירה בהנאה ולכשידירה ויבטלנו קאמר דלקי אלמא התראת ספק שמה התראה:
וריש לקיש סבר התראת ספק לא שמה התראה - הלכך אם היה גמר הלאו תלוי בביטול העשה לא היה לוקה עליו אלא הלאו משגירש נגמר והויא לה התראת ודאי והעשה ניתן להיות תחת המלקות ולכשיבא לבית דין או יקיים או ילקה ואי קשיא לרבי יוחנן נמי איכא למימר בהתראת ודאי ויתרו בו כשבא לבטל את העשה שהוא עקירת הלאו לעולם התראה בשעה שעובר על אזהרתו בעינן ואפילו היא תלויה בדבר אחר כדאמרינן בשבועות (דף כח:) שבועה שלא אוכל ככר זו אם אוכל זו אכליה לתנאיה והדר אכליה לאיסוריה התראת ודאי היא אכליה לאיסוריה והדר אכליה לתנאיה הויא התראת ספק אלמא התראה בשעת איסור בעינן ואע"פ שאין הלאו נגמר עד שיאכל את של תנאי:
דאמרי תרוייהו אינו לוקה - ומיהו טעמיה דמר לאו כי טעמיה דמר:
אוכל ולא אכל - עבר על שבועתו כשהוא יושב ובטל ואין כאן מעשה והתראת ספק נמי הויא שהרי תלה זמן לשבועתו כל היום:

דף טז.

משום דה"ל לאו שאין בו מעשה - אבל משום התראת ספק לא הוה מפטר דהתראת ספק שמה התראה:
משום דהויא לה התראת ספק - אבל משום לאו שאין בו מעשה לא הוה מפטר דקסבר לאו שאין בו מעשה לוקין עליו:
ותרוייהו אליבא דרבי יהודה - דאמר גבי נותר איצטריך לנתוקי לאו לעשה אע"ג דהתראת ספק היא ולאו שאין בו מעשה הוא ר' יוחנן דייק מינה אלמא התראת ספק שמה התראה ור"ל דייק מינה אלמא לאו שאין בו מעשה לוקין עליו ולקמיה פריך דתרוייהו איכא למידק מינה:

הא ודאי התראת ספק היא - הך דנותר ואיכא למידק נמי מינה התראת ספק שמה התראה:
כי אידך תנא - דאמר לא שמה התראה:
הא ודאי התראת ספק היא - הך דנותר ואיכא למידק נמי מינה התראת ספק שמה התראה:
הכה זה כו' - מי שגירש את אשתו ונישאת וילדה ספק בן ט' לראשון ספק בן ז' לאחרון הכה זה וחזר והכה זה בשתי התראות דהויא לה כל חדא התראת ספק:
בבת אחת - בהתראה אחת בתוך כדי דיבור דהויא לה התראת ודאי דממה נפשך חד מינייהו אבוהו:
חוץ מנשבע וממיר ומקלל את חבירו בשם - של הקב"ה וטעמא מפרש בתמורה בפ"ק ואי קשיא הא דלעיל נמי נשבע הוא ואמאי פטר ליה ר' יוחנן משום לאו שאין בו מעשה בהדיא מוקמינא לה להא דקתני נשבע בדבר שאין בו מעשה לוקה בשבועה דלשעבר כגון אכלתי ולא אכל או לא אכלתי ואכל אבל באוכל ולא אכל לא לקי וטעמו מפרש בשבועות ובתמורה מקראי:
קשיא דרבי יהודה אדרבי יהודה - לתרוייהו:
לר"ש - דקשיא ליה התראת ספק תרי תנאי אליבא דר' יהודה:
לר' יוחנן - דקשיא ליה לאו שאין בו מעשה:
הא דידיה והא דרביה - לר' יהודה לאו שאין בו מעשה לוקין עליו והא דתניא אין לוקין עליו משום ר' יוסי הגלילי אמרה:
לוקה ואינו משלח - קסבר שלח מעיקרא משמע לא תקח האם אלא שלחנה קודם לקיחה ואע"ג דכתיב בתר לא תקח לאו למימרא דאם לקחת שלח וניהוי לאו שניתק לעשה אלא לאו שקדמו עשה הוא:
וחכ"א כו' - קסברי שלח אחר לא תקח משמע כדכתיב והוה ליה ניתק לעשה ואם לקחת שלח:
זה הכלל כל מצות לא תעשה כו' - אין לוקין עליה אלא יקיים העשה ויפטר:
א"ר יוחנן אנו אין לנו כו' - כלומר משלח ואינו לוקה הא לא שלח לוקה ורבי יוחנן ביטלו ולא ביטלו אית ליה ומשמע ליה משלח דקתני משלח לכשירצה ואינו לוקה ואימתי הוא לוקה כשיהרגנה ויבטל את העשה בידים והיינו דקאמר אנו אין לנו כו' כלומר אע"ג דקתני מתני' זה הכלל כו' דמשמע כל מצות לא תעשה שיש בה קום עשה שוות לזו אנו אין לנו בכולן שוה לזו שיהא פטור המלקות תלוי בקיום העשה אלא בין קיים בין לא

קיים פטור אלא זו ועוד אחרת דמשכחת בהו דלקי על ידי ביטול העשה דאילו בכולהו לא משכחת ביטלו אלא בהני תרי:

מחזיר ואינו לוקה - אף כאן תלה פטורו של מלקות בקיום העשה:

הניחא למאן דתני - לא קיימו לוקה משכחת ביה מלקות בלא קיימו:

אלא למאן דתני ביטלו - לוקה היכי משכחת לה:

הניחא בשילוח הקן משכחת לה - ביטלו כששחטה אלא הכא היכי משכחת לה:

בדרבה מיניה - מיתה ואין בו מלקות:

כל כמיניה - בתמיה וכי כל הימנו שתתקדש על ידי קבלתו:

הניחא למאן דאמר כו' - פלוגתא היא במסכת גיטין בהשולח גט (דף לה:):

על דעת רבים - שמצא בה עון שאסורה לו והדירה על דעת רבים ועל דעת בית דין:

ותו ליכא - מצות לא תעשה שיש בה קום עשה דלילקי עלה:

משכון - משכחת לה ביטלו ששרפו:

הרי משכונו של גר - ושרפו בחיי הגר ומת הגר ואין לו יורשין דליתא בתשלומין:

דף טז:

התם גברא בר תשלומין הוא - כששרפו ולא נתחייב מלקות בביטול זה והאי דלא משלם משום דשיעבודא דגר קא פקע לאחר זמן:

תעזוב אותם - וקא סבר תעזוב לאחר עבירת הלאו משמע לא תכלה ואם כליתיה תעזוב אותם:

משכחת לה בביטלו - כגון שטחן את החטין דתו לית ליה לקיומיה לעשה שהרי קנאן בשינוי כדתניא דבעודן חטה היא מחייבו ליתנה אבל אם טחנן לא:

מירחו - ונתחייב במעשר מעשר תחלה את הכרי ואחר כך נותן לו הפאה שלא להפסיד את העני שהלקט והשכחה והפאה פטורין מן המעשר וזה הביאן לידי חיוב:

אבל לדבר מצוה - כגון הכא דכל ימיו בעמוד והחזיר קאי יש לו הפרה:

דהוה פשע בינוקי - מכה אותם יותר מדאי:

אדריה רב אחא - שלא ילמד עוד תינוקות:

ביניתא דבי כרבא - תולעת הנמצאת בכרוב שקורין צייל"א:

אכל פוטיתא - בלע שרץ המים:

לוקה ארבעה - שני לאוין כתובין בשרץ המים אחד בתורת כהנים (יא) ואחד במשנה תורה (יד) ושני לאוין כתובין בשרץ סתם (. ולא) תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ השורץ ולא תטמאו בהם ומשמע בין שרץ המים בין שרץ הארץ הרי ד':

נמלה - בלע נמלה חיה הואיל ובריה שלימה היא אכילתה בכל שהוא ולוקה חמש שני לאוין הכתובין בשרץ סתם כמו שפירשתי ושלשה לאוין הכתובין בשרץ הארץ בתורת כהנים:

צרעה לוקה שש - חמש משום שרץ הארץ ואחד משום שרץ העוף דכתיב במשנה תורה (יד) וכל שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכלו אבל לא תשקצו את נפשותיכם בבהמה ובעוף וגו' הכתוב בפרשת קדושים תהיו אינו מן המנין דלאו בשרץ כתיב ואע"ג דכתיב ביה אשר תרמש האדמה לשון בריות גדולות הוא ושרץ לשון קטנה ונמוכה שנכרת בהלוכה בקושי ונראית כרוחשת:

בקרנא דאומנא - מקיזי דם בקרן במציצה:

ריסק - מיעך וכיתת וביטלן מתורת בריה: משום כזית נבלה: שכשבולעו הוא מת ומצטרף לכזית נבלה:

אפילו שנים - מרוסקין והוא אם גדולים הן להיות כזית בין שלשתם כדמפרש ואזיל ולא פליגי:

טבל של מעשר עני - שהופרשו כל מעשרותיו חוץ מזה לוקה ואע"ג דמעשר עני אין בו קדושה שהרי לזרים נאכל ובכל מקום אפ"ה טביל:

מה להלן מעשר עני - דכתיב לגר ליתום ולאלמנה ובענינא דשנה השלישית אף בשעריך האמור כאן יש ללמוד ממנו מעשר עני וה"ק לא תוכל לאכול טבל בעוד שהמעשר בתוכו שכתב בו בשעריך:

אין צריך לקרות את השם - [דאמרינן] (סוטה דף מח.) דיוחנן כה"ג שלח בכל גבול ישראל וראה את עמי הארץ חשודין על המעשרות חוץ מתרומה גדולה אמר להן לישראל בניי כשם שהתרומה במיתה כך הטבל במיתה עמד ותיקן הלוקח מעם הארץ יפריש כל המעשרות ומעכבן לעצמו ואוכל מעשר ראשון שהרי מותר לזרים ומעשר שני אוכלו בירושלים ואם שנת מעשר עני היא נחלקו ר' אליעזר וחכמים וקאמר ר' אליעזר דלא מיבעי אפרושי מספק דלא צריך אלא אפילו לקרות עליו את השם ולומר מעשר עני של כרי זה יהא בצפונו או בדרומו נמי לא צריך:

דף יז.

קורא ואין צריך להפריש - דכיון שקרא עליו שם יצא הכרי מתורת טבל ושאר המעשרות הוא צריך להפריש על כרחך לפי שצריך להפריש ממעשר ראשון תרומת מעשר וליתנה לכהן שהיא במיתה לזרים ומעשר שני צריך להעלותו לירושלים ולאכלו:

רבנן סברי ודאי טביל - לפיכך ספיקו צריך להוציאו מידי ספק טבל:
לא נחשדו - דממונא הוא אין בו איסור אכילה אלא גזל עניים ואיהו לגזל עניים לא חייש:
אפרושי מפריש ליה - לאפקועי טיבליה נהי דמעשר ראשון לא מפריש דסבר אי מפרישנא ליה בעינא לאפרושי תרומת מעשר מיניה שהוא במיתה ונותנה לכהן ומעשר שני נמי אי מפרישנא ליה בעינן אסוקיה ומיכליה בירושלים:
מחלוקת בחטה - שהיא כברייתה:
כך מחלוקת בזו - דקסבר ר' שמעון בכל האיסורין כל שהוא למכות ולא אמרו כזית אלא לענין קרבן על שגגת כרת והלכה למשה מסיני היא:
מתני' עד שלא קרא עליהן - ארמי אובד וגו' ובגמרא יליף היכן הוזהר:
קדשי קדשים חוץ לקלעים - או שאכל קדשי קדשים בזמן משכן חוץ לקלעים ובגמרא מפרש היכן מוזהר:
קדשים קלים - חוץ לחומה אזהרתיה מלא תוכל לאכול בשעריך וגו' וכן מעשר שני ובגמרא פריך מעשר שני תנא ליה לעיל מעשר שני והקדש שלא נפדו והיינו שאכלו חוץ לחומה בלא פדיון:
המותיר בטהור אינו לוקה - כדאמר לעיל בא הכתוב ליתן עשה אחר לא תעשה כו':
השובר - עצם בטמא כדאמרינן בפסחים (דף פג.) ועצם לא תשברו בו בכשר ולא בפסול:
לוקה ואינו משלח - קסבר שלח מעיקרא משמע ואין כאן לאו שניתק לעשה דאע"ג דכתיב שלח תשלח אחר לא תקח לאו למימרא דאם לקחת שלח אלא לא תקח אלא שלחנה קודם לקיחה:
חכמים אומרים משלח ואינו לוקה - קסברי שלח אחר לקיחה משמע ולאו שניתק לעשה הוא:
גמ' זו דברי ר' עקיבא - מתניתין דקתני בכורים קרייה מעכבא בהו ר' עקיבא היא שהיה רגיל רבי לסתום דבריו במשנה בסתם בכמה מקומות והכי שמיע ליה לר' יוחנן דאית ליה לר' עקיבא קרייה מעכב' בכורים:
הנחה - לפני המזבח מעכבת בהן דשנה בה קרא (דברים כ"ו:ד') והניחו לפני וגו' (שם) והנחתו לפני וגו':
ונימא זו דברי ר' שמעון - דהוי ליה לאיתויי סייעתא למילתיה. ממתניתין דלקמן דשמעינן לר' שמעון בה דאית ליה כי מתניתין דקרייה מעכבא בהו:
מאי ר' שמעון - היכא שמענא ליה דאמר הכי:
ותרומת ידך - סיפיה דהאי קרא הוא לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך ותירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך וכל נדריך אשר תדר ונדבותיך ותרומת ידך ודריש ר' שמעון

לקרא מסיפיה לרישיה דאי הוה דריש ליה מרישיה לסיפיה לא מדריש ליה כי האי גוונא ולקמיה מפרשינא ליה:

תרומת ידך אלו בכורים - דכתיב (דברים כ"ו:ד') ולקח הכהן הטנא מידך:

אם לאוכל - בכורים חוץ לחומה לאסור כדמשמע קרא לא תוכל לאכול בשעריך וגו':

קל וחומר ממעשר הקל - שהרי כתיב בתחלת המקרא מעשר דגנך ולקמיה מפרש מאי חומר דבכורים ממעשר:

עד שלא קרא עליהן - ארמי אובד אבי דאם אינו ענין חוץ לחומה תנהו ענין לאיסור אחר הראוי להם:

לפני זריקה שהוא לוקה - דאם אינו ענין חוץ לחומה תנהו ענין לכך שזהו איסור החמור שאתה יכול לתתו לענין לאו שאין בו אזהרה מפורשת במקום אחר אלא עשה בלבד (שם יב) ודם זבחיך ישפך והדר והבשר תאכל:

אפילו לאחר זריקה שהוא לוקה - אם זר הוא שאין הבכור נאכל אלא לכהנים וזו היא אזהרתו ובמקום אחר עשה הוא דאשכחן בה אך בכור שור וגו' ובשרם יהיה לך וגו' (במדבר י"ח:י"ח):

אם לאוכל לאחר זריקה - והוא זר קל וחומר מבכור ולקמיה מפרש מאי חומרא דחטאת מבכור:

חוץ לקלעים - ואזהרת עשה מצינו בה במקום אחר (ויקרא ו':י"ט) במקום קדוש תאכל בחצר אהל מועד:

דף יז:

לאוכל עולה - אפי' לאחר זריקה ואפי' כהן שהוא לוקה ואזהרת עשה אשכחן בה בעלמא (ויקרא א':ח') וערכו בני אהרן וגו' כליל היא ולא לאכילה:

ואע"ג דאית ביה פירכא - למילתיה כדמשכח פירכא בכולהו ואזיל:

בכורים - מותרים לאונן לר' שמעון ביבמות בפרק הערל (יבמות דף עג:):

אונן - יום מיתת מתו:

טעון כסף צורה - לפדיונו דכתיב (דברים י"ד:כ"ה) וצרת הכסף בידך דבר שיש עליו צורה:

בכור אינו טעון לא סמיכה ולא נסכים - כדתנן במנחות בפ' שתי מדות (מנחות דף צב.):. אלא מאי היא דילידא אימיה כו'. הואיל ואית פירכא למילתיה מהו שבחו:

דלמאי דסבירא ליה מסרס לקרא ודריש ליה - לפי דעתו שהחומרים שהוא מוצא באותו שהוא מוצא חמורים נראין לו חומר סרס את המקרא לדורשו בהפך למצוא איסורין

שמצא שאם דרשו כסדרו לא היה יכול ללמוד ממנו האיסורין הללו בכל אחד ואחד שאם דרש תחלה ובכורות זה הבכור וכי מה בא ללמדנו אם לאוכלו חוץ לחומה ק"ו ממעשר אם לאוכל לפני זריקה ק"ו מתודה ושלמים אין זה נכון שעדיין לא מצאו בתודה ושלמים ועל כרחו היה צריך לומר הא לא בא הכתוב אלא לאוכל מן הבכור לפני זריקה שהוא לוקה ומעתה אין לו אזהרה לאוכל ממנו לאחר זריקה והוא זר וכן בכולן זה אחר זה:

וכי מזהירין מן הדין - דקאמר אם לאוכלו חוץ לחומה קל וחומר ממעשר כו' ותו אם לפני זריקה קל וחומר מתודה דלמא כולהו חוץ לחומה אתו ודקאמרת קל וחומר אין מזהירין מן הדין ואין כאן אם אינו ענין:

ואפי' למאן דאמר כו' - דהא ר' יצחק דאית ליה באחותו בת אביו ובת אמו עונשין מן הדין וגבי אזהרה איכא קרא יתירא:

איסורא בעלמא - האי דקא מייתי בכולהו אזהרה בק"ו לאיסורי בעלמא קאמר ולא למלקות:

זר שאכל מן העולה כו' - דוקא זר קאמר ואע"ג דכהן לגבי עולה זר הוא הכא זר דוקא קאמר דאי כהן בצר ליה חד לאו דהא חמש דקאמר חד משום חוץ לחומה דאתי בקל וחומר ממעשר וחד משום לפני זריקה דאתי בקל וחומר מתודה ושלמים וחד משום זר גמור אפי' לאחר זריקה דאתי בקל וחומר מבכור וכ"ש לפני זריקה וחד משום אוכל חוץ לקלעים דאתי בקל וחומר מחטאת ואשם וחד משום אוכל עולה ואפילו כהן ובתוך הקלעים וכל שכן זר חוץ לקלעים וחוץ לחומה אלמא לוקה חמש:

משום חמשה איסורים - קאמר ולא ללקות עליהן:

והאנן תנן אלו הן הלוקין - וקתני בכורים ואוכל קדשי קדשים חוץ לקלעים:

דף יח.

קרא יתירא הוא - האי קרא דלא תוכל לאכול דקא מני לכולהו בגויה דמכדי כתיב לעיל מיניה והבאתם שמה וכולהו בהאי קרא כתיבי ליכתוב בתריה לא תוכל לאכלם בשעריך אם על חוץ לחומה בא להזהיר ולאו שבכללות לא הוי כיון דאכולה קאי הוי לאו אכל חד וחד והיכי דמי לאו שבכללות כגון לא תאכל כי אם צלי אש וכגון מכל אשר יעשה מגפן היין וגו' למיהוי לאו באנפיה נפשיה:

הכי גרסינן מיהדר פרושי בכל חד למה לי ש"מ לייחודי לאו לכל חד וחד. כאילו חזר וכתב בכל אחד לאו דחוץ לחומה וכיון דאינו ענין לו תנהו ענין לדבר אחר הלכך בבכורים לאוכל עד שלא קרא עליהן אתא ואינך כל חד וחד למילתיה אתא וא"ת בכל הקדשים

הכתובים כאן דייך אם תתן את הלאו ענין לאוכל לפני זריקה בכולן חוץ מבכורים אין הכי נמי ומתניתא דקתני לוקין באוכל קדשי קדשים חוץ לקלעים מובשר בשדה טרפה לא תאכלו נפקא כדלקמן ולוקה חמש דקאמר רבא חמשה איסורי קאמר:

ה"ג ולילקי נמי משום וזר לא יאכל - דכתיב במלואים ומדכתיב כי קדש הם ונתן טעם לדבר לפי שהם קדשי קדשים להזהיר את הזר על כל קדשי קדשים:

דחזי לכהן - כדכתיב רישיה דקרא ואכלו אותם אשר כופר בהם:

כיון שיצא בשר חוץ למחיצתו נאסר - מבשדה יתירא קא דייק כשדה שאין בו מחיצות ולמדנו מכאן קדשי קדשים חוץ לקלעים ועובר שהוציא את ידו בשעת שחיטת אמו:

דף יח:

בא הכתוב ליתן לא תעשה על אכילתו - דכתיב בנותר לא יאכל כי קדש הוא נתן טעם לדבר כי קדש הוא שנפסל וכמו כן כל הקדשים שנפסלו:

ה"מ היכא דקודם פסולו חזי - כנותר:

אותה תאכלו [דכתיב] כל בהמה מפרסת פרסה וגו' אותה תאכלו ולא בהמה טמאה שאין סימנין הללו בהו אלמא לאו הבא מכלל עשה עשה:

קרינא ביה וזר לא יאכל - דהוא סיפיה דהאי קרא וכל זר לא יאכל קדש לאו בקדשים משתעי אלא בתרומה כדכתיב ברישא דענינא איש איש מזרע אהרן דבר השוה בזרעו של אהרן:

בכורים לפני החג בני קרייה נינהו לאחר החג לאו בני קרייה נינהו דכתיב בתר קרייה ושמחת בכל הטוב מעצרת ועד החג שהוא זמן שמחת לקיטת פירות מביא וקורא מן החג ועד חנוכה מביא ואינו קורא (בכורים פ"א משנה ו):

הפריש לפני החג - חלה עליהן חובת קרייה ועבר עליהן החג שאינן ראוין עוד לקרייה ירקבו:

כדרבי זירא - לעולם בראוין לקרייה לא מעכבא קרייה אבל באלו שעבר זמנן ואינן ראוין עוד לקרייה מעכבא קרייה כדרבי זירא:

דאמר כל הראוי לבילה כו' - במסכת מנחות (דף קג:) תנן הרי עלי ששים ואחד עשרון מביא ששים בכלי אחד ואחד בכלי אחר דעד ששים יכולין ליבלל בכלי אחד אבל ששים ואחד קים להו לרבנן דאינן נבללין יפה והוינן בה וכי אינן נבללין מאי הוי והאנן תנן אם לא בלל כשר ומשני רבי זירא כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו כו':

מתני לה - להא דרבי אלעזר אמר רבי אושעיא כדרב אסי אמר רבי יוחנן דרב אסי אמרה משמיה דרבי יוחנן:

הראוין לקרייה - מעצרת ועד החג:
משיראו פני הבית - משיכנסו לעזרה והנחה לא מעכבת כלל:
הא רבי יהודה - לרבי יהודה לא מעכבא הנחה דדריש והנחתו יתירא לתנופה ואין מקרא שנוי בהנחה לעכב ולרבנן דלא דרשי ליה להכי מיבעי להו לשנות בהנחה לעכב:
והנחתו זו תנופה - קרי ביה והנחתו לשון ולא נחם אלהים וגו' (שמות י"ג:י"ז) שהוא מנחה אותו לארבע רוחות ומעלה ומוריד:
מאן תנא דפליג עליה - למימר הנחה מעכבא:
רבי אליעזר בן יעקב היא - דנפקא ליה תנופה מקרא אחרינא:
מה להלן בעלים - דההוא בבעלים משתעי דכתיב יביא את קרבנו לה' מזבח שלמיו וסמיך ליה ידיו תביאינה:

דף יט.

מאימתי חייבין עליהן - מיתה זר האוכלן:
שלשה דברים - זו אחת מהן וכולן שנויין בספרי:
יכול יעלה אדם כו' - קסבר קדושת הארץ לא בטלה וצריך להפריש מעשרות וקאמר יכול יעלנו ויאכלנו בירושלים בלא פדיון:
ת"ל כו' - לפיכך טעון בית ולקמיה פריך מאי שנא בכור דפשיטא ליה ובמעשר מיבעי ליה:
מצוה מי ליכא - וכיון דמצוה איכא נפרוך נמי קרייה דמצוה:
לא פסיקא ליה - ומיהו בישראל אפילו עיכובא איכא למימר:
ניהדר דינא וניתי במה הצד - למה לי היקישא נימא בכור יוכיח וחזר הדין הצד השוה שבהן שטעונין הבאת מקום ואינן נוהגין אלא בפני הבית:
צד מזבח - זה למתן דמים וזה להנחה:
ומאי קסבר - האי תנא דפשיטא ליה בכור טפי ממעשר:
אי קסבר קדושה ראשונה - של בית קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא כי היכי דסבירא ליה בקדושת הארץ וקא מיבעיא ליה מי קרינא ביה השתא בלא חומה לפני ה' אלהיך או לא וקא פשיט מעשר מבכור:
אפי' בכור נמי - יקרב ויאכל דהא מאן דאית ליה קדשה לעתיד לבא סבירא ליה מקריבים אע"פ שאין בית כדאמרינן במגילה נקראת (דף י.):
ה"ג ואי קסבר לא קדשה אפילו בכור נמי - תיבעי. ואי קסבר קדושת הבית בטלה ומיבעיא ליה במעשר הואיל ואינו צריך לבית אי מתאכיל בירושלים לפני ה' קרינא ביה

אי לא אפי' בכור נמי כי האי גוונא תיבעי ליה כגון בכור שנזרק דמו וחרב הבית ועדיין בשרו קיים מהו שיאכלוהו:

אמר רבינא לעולם קסבר לא קדשה והכא - דקא פשיט ליה למעשר מבכור בבכור שאינו צריך לבית דומיא דמעשר עסקינן והא דפשיטא ליה דלא מתאכיל משום דאיתקש בשרו לדמו דכתיב ואת דמם תזרוק על המזבח וגו' ובשרם יהיה לך וגו' ויליף מיניה בשעה שהיא ראויה לזריקת דם אתה אוכל את הבשר ולא משנהרס המזבח:

וכי דבר הלמד בהיקש - מן הדם:

חוזר ומלמד - על המעשר בהיקש הא קיימא לן בזבחים באיזהו מקומן (זבחים דף מט:) שאין למדין בקדשים למד מן הלמד:

חולין הוא - ובחולין למדין למד מן הלמד:

דף יט:

הניחא למאן דאמר כו' - פלוגתא היא באיזהו מקומן:

רישא במעשר שני טמא - וקאכיל ליה בירושלים בלא פדייה:

ה"ג והיכן מוזהר על אכילה שלא יאכלנו בטומאה איני יודע ת"ל לא תוכל וגו' כך היא שנויה בסיפרי וכשקבעוה כאן לא הספיקו לגומרה עד דאקשי גמרא טומאת הגוף בהדיא כתיב ביה ולא יאכל מן הקדשים כי אם רחץ וגו' ומוקמינן לה ביבמות. במעשר מדכתיב כי אם רחץ הא רחץ טהור דטבל ועלה אוכל במעשר: (רבינו גופו טהור ויצאה נשמתו בטהרה לא פירש יותר מכאן ואילך לשון תלמידו ר' יהודה בר' נתן.): כך הוא לשון הברייתא (כלומר) איני יודע להיכן מוזהר לכך תלמוד לומר לא תוכל וגו' והש"ס לא שביק ליה לאסוקי מילתיה אלא קדים ופריך ומתמה אמאי קאמר איני יודע הא טומאת הגוף בהדיא כתיבא נפש אשר תגע בו כו' לא יאכל מן . הקדשים כי אם רחץ בשרו במים ואמרינן ביבמות דהאי קרא במעשר שני קאמר דטבל ועלה אוכל כו':

ולהלן הוא אומר - בבכור בעל מום (שנפדה) בשעריך תאכלנו ולעיל מיניה כתיב כי יהיה בו מום:

אפילו טמא וטהור - דאע"ג דאסור בגיזה ועבודה כדאמרינן (בכורות דף טו.) בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר תזבח ולא גיזה ואכלת ולא לכלביך בשר ולא חלב אפי' הכי טמא וטהור אוכלין אותו בקערה אחת דנאכלים בטומאת הגוף ובטומאת עצמן דכיון דטמא אוכל בהן היינו בטומאת הגוף אוכל הטהור וכשהטהור אוכל עמו לאחר שנגע בו היינו טהור אוכל טומאת עצמו שאכל את הטמא:

האי טמא דשראי לך התם - בבכור בעל מום דכתיב ביה בשעריך הכא גבי מעשר לא תוכל והיינו לא תוכל לאכול בשעריך כלומר אי אתה רשאי לאכול מעשר שני בתורת בכור שכתוב בו בשעריך דבעל מום דבכור נאכל בטומאת עצמו ובטומאת הגוף וזה אסור:

ומנלן דבר פדייה הוא - מעשר שני שנטמא דמדקאמר במתני' שלא נפדה מכלל דאי בעי פריק ואפילו בירושלים דאע"ג דמעשר שני טהור אינו נפדה בירושלים דכתיב כי ירחק ממך ונתת בכסף בריחוק מקום אתה פודה ולא בקירוב מקום (קדושין דף נו):

ואין שאת אלא אכילה - והכי קאמר קרא כי ירחק ממך שיהא מעשר טהור חוץ לירושלים או אפילו הוא בירושלים אלא שאי אתה יכול לאוכלו שנטמא ונתת בכסף:

אפילו בפסיעה אחת - אע"ג דכתיב ירחק דמשמע טובא ת"ל כי לא תוכל שאתו לנושאו ולהביאו לפנים מן החומה דהכתוב לא תלה הדבר בריחוק אלא בנטילה דכל זמן דאיכא למיעבד אכתי נטילה והבאה לפנים אפילו פסיעה אחת פודה אותו:

לכדר' אלעזר - למעשר שני שנטמא:

מאי שאתו - שמע מינה לכדרב אסי:

יתיב רב חנינא ורב הושעיא אפיתחא דירושלים וקא מיבעי להו:

ממלואך - מכל מילוי שלך ומשא של אדם חשיב מלואו דלא תימא ממך ממקצתך דכל זמן שרחק מקצתך יהא נפדה אלא כי ירחק ממלואך פדה אבל כשאתה בפנים או משאך בפנים לא רחק המקום ממלואך ושוב לא תפדה אלא ואכלת שם:

בעי רב פפא - הוא מבפנים ונקיט משאו בקניא ארוך מבחוץ:

מהו - כיון דלאו ממש על כתיפו הוא אין זה מלואו והרי הוא כמוטל לארץ ונפדה או דלמא כיון דנקיט ליה משאו קרינא ביה תיקו כן נראה בעיני רבי ועיקר:

משיראה פני החומה - וחוץ לחומה דמתני' היינו דעייליה ואפקיה:

דלא קרינא ביה לפני ה' אלהיך - דלא הכניסו לפנים:

כהן שעלתה בידו תאנה של טבל ואמר תאנה זו תרומתה בעוקצה - בצד זנבה:

מעשר ראשון בצפונה - בצד צפון שלה והוא אוחזה כנגד מזרח וכן מעשר שני בדרומה:

תרומה בעוקציה כו' - דבעי ראשית שיהא שיריה ניכרין והלכך בעינן סיום והאי דתנן (דמאי פ"ז מ"ד) שני לוגין שאני עתיד להפריש הרי הן תרומה במקומן פליג אהא דלא בעי . ראשית שיהא שיריה ניכרין:

והיא שנת מעשר שני. ואותה שנה שניה שראוי ליתן בה מעשר שני:

והוא בירושלים - כשקרא שמות הללו על אותה תאנה:

מעשר עני בגבולין - או שהיא שנת מעשר שלישית ואמר מעשר עני בדרומה ולא אמר מעשר שני והוא אפי' בגבולין:

דף כ.

לוקה אחת - דלא הוציאה מידי טבל בקריאת שם זה וקאכיל מעשר ראשון הטבול לתרומת מעשר וקעבר אלאו דטבל אבל איסור תרומה דקאכיל ליכא דהא כהן הוא ונהי אי הוה אמר תרומת מעשר באמצעיתה הוי מצי אכיל כולה ולא לקי מידי דהוה תרומת מעשר לכהן והוא כהן ואמעשר ראשון ואמעשר שני לא לקי דהא אף לזרים שרי:
הכי גרסינן טעמא דמעשר שני בירושלים ומעשר עני בגבולין הא מעשר שני בגבולין לוקה שלש:
דעיילה - לירושלים וקרא עליה שם והדר אפקיה חוץ דחזא מעשר שני פני החומה הלכך לוקה שלש:
אי הני מאי למימרא - דבשלמא אי אמרת מעשר שני בגבולין לוקה שלש אע"ג דלא חזא פני החומה אשמועינן טובא דחייבין עליו אע"פ שלא ראה פני חומה ואיצטריך למיתניה משום דיוקא דידה הא בגבולין אלא אי אמרת בדעיילה ואפקיה מאי למימרא לא היא איצטריכא ולאו דיוקא דידה דהא פשיטא דאפילו כהן לוקה על הטבל וזר. על התרומה ועל מעשר שני חוץ לחומה:
דעיילה בטיבלה - להיא תאנה בירושלים דקלטוהו מחיצות למעשר שני העתיד ליתרם ממנה:
וקסבר מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמיין - ודמי כמאן דעייל מעשר שני בעיניה דהוה ליה ראה פני החומה והלכך כי אפקה לוקה עליו וכגון דאפקה נמי בטיבלה:
שנגמרה מלאכתן - למעשר כדמפרש בזרעים (מעשרות פ"א מ"ה) מאימתי גמר מלאכתן למעשר בחיטין משימרח הכרי בדילועין משיפקסו כו':
יחזיר מעשר שני ויאכל בירושלים - דקסברי בית שמאי כמי שהורמו דמיין:
יפדה ויאכל בכל מקום - מדמתני רבי יוסי אליבא דבית הלל יפדה ש"מ דהכי סבירא ליה דבית שמאי במקום בית הלל אינה משנה ומדקאמר יפדה ש"מ דמתנות שלא הורמו לאו כמי שהורמו דמיין ולא ראה פני החומה ויש לו פדייה ואי ס"ד כו':
רבינא אמר - הא דדייקינן לעיל הא בגבולין לוקה שלש וקא בעית מאי למימרא איצטריך כגון דנקיט ליה בקניא וקא משמע לן דכמאן דראה פני החומה דמי ולוקה משום לא תוכל אי הדר ארחקיה ואכליה ותפשוט מינה בעיא דרב פפא דבעא לעיל:
מתני' הקורח קרחה בראשו - על המת כדמפרש בגמרא:

והמקיף פאת ראשו - משום דבעי למימר הי נינהו פאתי ראשו נקיט ליה:
שרט - עושה חבורה בעצמו משום צער מתו:
השורט שריטה אחת על המת חייב - הכא לאו דוקא נקט שריטה אחת אלא משום דבעי לפלוגי לקמיה בין שריטה אחת לשתי שריטות נקיט ליה נמי הכא וכמדומה דלא גרסינן ליה:
שריטה אחת על ה' מתים או ה' שריטות על מת אחד - בגמרא מרבי ליה דחייב על כל אחת ואחת:
חייב על הראש - על הקפת הראש חייב שתי מלקיות דשתי פאות יש לו לראש שהראש כשתי חתיכות מקום השיער חתיכה אחת ומקום הפנים והזקן חתיכה אחת ומתחברות זו עם זו בצד האוזן מלפניו מקום שלועזין טנפל"א ושם נקרא פאה ששם סוף הראש מקום חיבור הפרקים ונמצא שיש לו שתי פאות צידעא מכאן וצידעא מכאן וחייב עליהן שתים אפילו נטלן בבת אחת בשתי ידיו ואע"ג דחד התראה קא מתרה ליה אל תקיף דזיל הכא פאה איכא וזיל הכא פאה איכא כדאמר לקמן גבי קרחה וגבי שריטה דמייתינן דחייב על כל קרחה וקרחה ועל כל שרט ושרט ונהי דהכא לא צריך לאתויי מקרא דמסתמא כי היכי דאמרינן ושרט לחייב על כל שרט ושרט ה"נ אמרינן פאת לחייב על כל פאה ופאה דהא לאו מיתורא דקרא שמעינן ליה כולי האי. כ"ש וגימגום כדאמרינן לקמן דסכינהו לחמש אצבעתיה נשא דאע"ג דליכא אלא חדא התראה מחייבינן ליה חמש:
שתים מכאן - חמש פאות יש לו לזקן אחד למטה מן האוזן מקום שלחי התחתון יוצא ומתפרד שם ושם נקרא פאה בחודו של לחי שבולט לחוץ ששם מתחלת הזקן וכל מה שלמעלה עד הצידעא בכלל פאת הראש היא ושתי השיבולות כל אחד מהן לסוף הלחי ונקרא פאה ואחת מלמטה שיער שבין השיבולת באמצע הסנטר שלועזין מנט"ן:
ואינו חייב עד שיטלנו בתער - תנא קמא קאמר לה ורבי אליעזר פליג עליה:
גמ' הכי גרסינן לא יקרחו קרחה יכול אפילו קרח כו' תלמוד לומר קרחה. דקרא יתירא הוא:
בראשם מה תלמוד לומר - לאו דוקא קאמר ליה דהא ודאי איצטריך משום דהוה אמינא קרחה כל דהו אלא מידרש קא דריש ליה בראשם משמע כל הראש שלפי שאמר כו':
ולא תתגודדו - בישראל כתיב ולא יקרחו בכהנים:
בין העינים - בראש סמוך לפדחת:
ואין לי - דחייב על כל הראש אלא כהנים דההוא בכהנים כתיב:

דף כ:

ה"ג **אלא בחדא התראה** - ולא גרסינן בבת אחת אלא דאתרו ביה חדא התראה ואתא איהו וקרח בזה אחר זה מי מיחייב והתנן כו' אינו חייב אלא אחת הואיל ולא אתרו בו אלא חדא התראה ואע"ג דשתייתו בזה אחר זה היא דשתייה בבת אחת כל היום ליכא:

אל תשתה אל תשתה - מתרין בו לכל שתייה ושתייה:

נשא - פירוש סם שמשיר את השיער והסך ממנו אינו צומח שיער בגופו:

ואותבינהו בבת אחת - בה' מקומות דהוו להו ה' קריחות ובחדא התראה דכיון דבבת אחת קא עביד מאי חזית דחיילא התראה אהאי אצבע טפי מהאי והתראת ספק לא מיחשבא דהתראה אכולהו אצבעות שדיא ומנחא ולאלתר מתברר לו אם חושש להתראתו או לא:

שיראה מראשו - שיראה מבשר הראש ערום:

אמר רב יהודה בר חביבא פליגי בה תלתא תנאי - איכא דמפיק שתי שערות ומעייל כעדשה:

וסימנך - דלא תימא מפיק כגריס ומעייל כעדשה משנה זו בהרת כגריס ומחיה כעדשה דהכא נמי בשעורי קרחה איכא כגריס וכעדשה ומהשתא ידעינן דלא אפיקנא אלא שתי שערות דיראה מראשו לא הוו צריכים לאפוקי דשוה הוא לדברי כולם דאין זה שיעור קצוב:

הכי גרסינן תנא הנוטל מלא פי הזוג בשבת ולא גרסינן תניא:

פי הזוג - חודן של מספרים:

אימא וכן לקרחה שתים - ולפרושי אתא:

במלקט - שערות לבנות מתוך שחורות דכיון דאדם מקפיד על שער לבן אחד שבין שערותיו שחורות כדי שלא יראה זקן אמרינן דכשהוא מלקט אותו מבין השחורות מלאכה חשובה היא לו וחייב משום גוזז כיון דחייש לגזיזה זו. שחורות מתוך לבנות לא גרסינן:

אף בחול אסור - שמתנאה עצמו בנויי אשה:

ואיזהו סוף ראשו - באיזה ענין יהא מקיף סוף הראש שיהא חייב בבל תקיפו:

המשוה צדעיו לאחורי אזנו ולפדחתו - אחורי אזנו אין שיער כלום וכך במצחו אין שיער כלום אבל בצדעיו שבאמצע יש שיער ואם הוא משוה ונוטל כל השיער שבצדעיו למדת אחורי אזנו ופדחתו זהו מקיף סוף הראש:

דאכיל תמרי בארבילא - האוכל תמרים בכברה יהא לוקה בתמיה כלומר ניקף מה פשע שהוא לוקה לאו שאין בו מעשה הוי ולא ליללקי:

דאמר לך מני - השואל לך כמאן קאמרת ניקף לוקה אימא ליה ר' יהודה היא דאמר לעיל (דף ד: טז.) לאו שאין בו מעשה לוקין והיינו לאו שאין בו מעשה דניקף הוא דקא עבר אלאו דלא תקיפו דשמעינן לקרא הכי לא תקיפו לא תניחו להקיף דמניח להקיף כמקיף א"נ מדאפקיה בלשון רבים דכתיב לא תקיפו משמע דאתרי קא מזהר רחמנא ניקף ומקיף:

רבא אמר - לא צריכת לאוקומי כר' יהודה הך ברייתא דתני תנא קמיה דרב חסדא דקיימא במקיף את עצמו וקמ"ל דחייב תרתי משום מקיף ומשום ניקף דסד"א לא ליללקי אלא חדא קמ"ל:

ודברי הכל - דלא צריך לתרוצי ר' יהודה היא:

מסייע - מזמין השערות למקיף:

שיבולת זקן - כולהו חמש פאות דקא חשיב במתניתין בכלל שיבולת הם:

ת"ל ושרט - דמצי למיכתב לנפש לא תשרטו במקום ושרט לנפש לא תתנו לשון אחר ת"ל ושרט מריבויא דוי"ו:

ר' יוסי אומר כו' - ר' יוסי מוסיף חיובי:

הא אפיקתיה לביתו שנפל - והא ודאי ר' יוסי לא פליג בההיא דהיאך יהא מוציא הפסוק מידי פשוטו:

דף כא.

קסבר רבי יוסי שריטה וגדידה אחת היא - דתרוייהו בין ביד בין בכלי וכתיב בגדידה למת לא תתגודדו ולא תשימו קרחה וגו':

המשרט בכלי חייב - הא ודאי פשיטא לכולי עלמא דעיקר גדידה משמע בכלי ועיקר שריטה משמע ביד וקאמר שמואל המשרט בכלי על המת חייב ולא קאמר המגדד בכלי לאשמועינן דשם שריטה שייך בכלי והעושה חבורה בעצמו בכלי על המת חייב שני לאוין משום משרט ומשום מגדד דגדידה ושריטה אחת היא דתרוייהו בין ביד בין בכלי:

מיתיבי גדידה ושריטה אחת היא - כלומר בין שריטה בין גדידה ענין חבורה הם ושניהם על מת אלא שריטה ביד גדידה בכלי וקשיא לשמואל דאמר תרוייהו בין ביד בין בכלי דמדקאמר המשרט בכלי ולא קאמר המגדד בכלי מכלל דשריטה שייכא בכלי כגדידה:

על המת בין ביד בין בכלי חייב - דשריטה וגדידה כתיב דתרוייהו אסרינהו רחמנא:

על עבודת כוכבים - דיש עבודת כוכבים שעובדין אותה בכך שעושין בבשרם חבורות ופצעות:

ביד חייב - דדרך עבודתה בכך ואפי' עבודת כוכבים שאין עבודתה בכך חייב דעבודה גמורה היא ביד:

והא איפכא כתיב - דבכלי דרך עבודה הוא לעבודת כוכבים דכתיב ויתגודדו כמשפטם עשו גדידה כדרך שהיו רגילין לעשות בחרבות וברמחים אלמא דרך עבודה בכלי:

בי פירקי דרישא - מקום הפרקים שמתחברים שם פירקי העצמות והיינו בצדעים. פרק יונט"ר:

בי פירקא דדיקנא - פרק ראשון של זקן היינו תחת האוזן מקום שלחי התחתון יוצא משם ושם נקרא פאה בחודו של לחי שבולט לחוץ ושתי השבולת שבסנטר מקום חבור שני הלחיים יש עצם קטן שמחבר הלחיים יחד שמכאן ומכאן נקרא פאה שכל אחד מהן לסוף הלחי הרי שתים מכאן ושתים מכאן ואחת מלמטה הוא השיער שבין ב' השבולת שבסנטר ופרק הוא בפני עצמו:

ופאת זקנם לא יגלחו - גבי כהנים כתיב ולא תשחית את פאת זקנך בישראל כתיב וילפינן להו בג"ש האי מהאי דפאה פאה והכי אמרי' בהדיא בפרק קמא דקדושין (דף לה:) ג"ש דפאה פאה להכי הוא דאתא דתניא לא יגלחו כו':

ת"ל לא תשחית - ומספרים אינן משחיתים שאין חותכין שיער בצד עיקר כתער:

גילוח שיש בו השחתה - דרך לגלח בו ומשחית והיינו תער אבל רהיטני משחית ואין דרך לגלח בו ומספרים מגלחין ואין משחיתים:

אי גמיר גזירה שוה - ההיא גזירה שוה דפאה פאה קאמר ובמסכת קדושין היא (שם):

מספרים מנא ליה - דמותר לגלח בהם דלא קאסרי אלא מלקט ורהיטני שיש בהן השחתה:

גילוח עבדי - השחתתן עושה גילוח כלומר גילוח מיקרי דדרך לגלח בהן:

מתני' כתובת קעקע - כותב תחלה על בשרו בסם או בסיקרא ואח"כ מקעקע הבשר במחט או בסכין ונכנס הצבע בין העור לבשר ונראה בו כל הימים קעקע פויינטווריי"ר ואסור לכתוב שום כתיבה בעולם על בשרו בענין זה שכך גזירת הכתוב:

את השם - מפרש בגמרא דשם עבודת כוכבים קאמר:

גמ' עד שיכתוב אני ה' ממש - על תיבות הללו אני ה' אתה מחייבו משום כתובת קעקע:

וכתובת קעקע לא תתנו בכם - שום כתובת קעקע לא יעשו לפני שאני ה' ואסורין אתם לכתוב שם אחר על בשרכם אלמא עיקר חיובא משום שם עבודת כוכבים הוא ומיהו אסור לכתוב שום כתיבה בעולם אפי' לר"ש אלא דחיוב מלקות ליכא:

אפר מקלה - דוקא . קאמר לפי שקשה היא ומקעקעת מקום המכה והרושם נראה שם אחר זמן אבל עפר בעלמא לא:

שפוד - בפ' אין צדין (ביצה דף כח:) שפוד שצלו בו בשר אסור לטלטלו א"ר מלכיו א"ר אדא ושומטו ומניחו בקרן זוית והיינו שמעתתא דעילויה מילתא דאמורא אמרה:

שפחות - משנה היא בפ' אע"פ (כתובות דף נט:) ר' אליעזר אומר אפי' הכניסה לו מאה וכו' אמר רב מלכיו א"ר אדא הלכה כרבי אליעזר (שם סא:) והיינו משנה דאמתני' קאי ולא קאמר מילתא באפי נפשה:

גומות - . בנדה בבא סימן (נדה דף נב.) ר' חלבו אמר רב הונא שתי שערות שאמרו צריך שיהא בעיקרן גומות רב מלכיו אמר רב אדא בר אהבה גומות אע"פ שאין בו שערות:

בלורית - בפרק אין מעמידין בע"ז (דף כט.) ת"ר עובד כוכבים המסתפר מישראל כו' וכמה אמר רב מלכיו אמר רב אדא שלש אצבעות לכל רוח והיינו מתניתא:

אפר מקלה - הכא ושמעתא היא דלאו אמתני' קאי אלא מילתא באנפי נפשה קאמר אסור לו לאדם כו':

גבינה - נמי באין מעמידין דקתני במשנה וגבינות בית אונייקי ובעי בגמרא מ"ט אמר רב מלכיא אמר רב אדא מפני שמחליקין כו' והיינו משנה דאמתני' קאי:

מתני' ומתנית' - רב פפא אסימנא דרב מלכיו קאי לגרועי מיניה שפחות דכולהו מתני' רב מלכיא אמרינהו כלומר משנה דשפחות דאוקמת כרב מלכיו רב מלכיא אמרה ומתניתא דקאמר לאו דוקא אלא דבסימנא דרב מלכיו ליכא מתני' ושמעתתא רב מלכיו ומה שנשאר מן השמעתות בסימנו של רב מלכיו דהיינו שפוד וגומות רב מלכיו אמרינהו והיינו דקאמר איכא בינייהו שפחות ולא קאמר שפחות ואפר מקלה אלא שפחות גרידא מגרעינן ודרב מלכיו כדקאי קאי:

מתניתא מלכתא - משניות ובריייתות עיקר הן והיינו סימן מי ששמו דומה לנקבה מוקמינן כולהו מתנייתא דהוו נמי לשון נקבה אליביה והיינו רב מלכיא ששמו דומה לנקבה ומשמעותו של שם נמי משמע לשון מלכות והיינו משניות ובריייתות שהן עיקר ולא שמעתות ואית דמפרש איכא בינייהו שפחות ומקלה משמע שפחות ושכנגדה כך לשון ח"ה:

ריבדא - מכה:

כוסילתא - כלי שמכה בו בלע"ז פליימא:

מתני' היה לבוש כלאים - אחד מן השוק ולא נזיר:

דף כא:

יש חורש תלם אחד - יש עובר בלא תחרוש בשור ובחמור ונלקטים עליו איסורים הרבה עם אותו לאו בלבד ובהא לא קא עסיק שיהא חורש בכמה שוורים וכמה חמורים והרי נלקטים איסורין הרבה עליו דלכל הפחות קאמר ואלאו דכלאים קאי ללקוט עליו כל איסורין שהוא יכול:

והן מוקדשין - בגמ' מוקי ליה בבכור בכור שור ופטר חמור וקעבר בהן משום לא תעבוד בבכור שורך ואליבא דרבי יהודה דאמר בפ"ק דבכורות (דף ט:) פטר חמור אסור בהנאה דבכלל לא תעבוד הוא ואע"ג דבקרא כתיב בכור שורך איהו דריש לי' בכור שורך למעוטי שותפות ולא למעוטי פטר חמור אי נמי מתני' כמאן דממעט פטר חמור מהכא שור וחמור דקתני במתני' לאו דוקא דשור ושה קאמר והאי דנקט חמור משום לישנא דקרא דגבי כלאים כתיב שור וחמור והוא הדין לכל שני מינין ומשום הנאה דמיתהני מהקדש והוה ליה הזיד במעילה לא לקי דבכור לאו בר מעילה הוא דהא ממון כהן הוא דאין מעילה אלא בקדשי גבוה דמקדשי ה' כתיב ואין מעילה בבכור אלא בנהנה מן האימורים אחר זריקת דמים דהנהו לגבוה נינהו והוא הדין לכל קדשים קלים ובקדשי קדשים יש בהן מעילה לפני זריקת דמים דלגבוה נינהו אבל משנזרק הדם זכו בהו כהנים משולחן גבוה והוה ליה ממון כהן ואין בו מעילה וכן מוכח בר"ה (דף כח.) בשופר של עולה לא יתקע ואם תקע יצא בשופר של שלמים לא יתקע ואם תקע לא יצא מאי טעמא עולה דבת מעילה היא כיון דמעל בה נפקא לחולין שלמים דלאו בני מעילה נינהו לא נפקי לחולין והכי נמי מוכח במס' מעילה ובכמה דוכתי:

וכלאים בכרם - דמכסי בהדי דאזיל ומחפה בזורע:

שביעית - נמי משום זורע בשביעית:

ויום טוב - דקעביד חרישה ביו"ט: כהן: והוא נזיר והולך במקום טומאה אחר מחרשתו דאיכא חד לאו משום כהן לנפש לא יטמא בעמיו וחד משום נזיר על כל נפשות מת לא יבוא:

אינו השם - אינו לאו זה נלקט עליו משום חרישה אלא משום לבישה:

אף נזיר - נזיר וכהן קאמר ולא דייק:

אינו השם - אין לאו שלו בא עליו משום חרישה אלא משום כניסה שנכנס למקום טומאה:

גמ' אפילו מכניס ומוציא בית יד אונקלי שלו - מכניס ומוציא ידו בבית יד חלוקו דמי כפושט ולובש:

עיולי ואפוקי - ממש:
בחבורה - נראה לי יום אסיפה או יום וועד היה להם שקורין חבורה:
דדלאי - הגבהתי:
מי משכחת מרגניתא - דאי לאו דאמרי לך הוי אמרת חורש דמחייב בכלאים לאו משום זורע אלא משום (מקום) מקיים דשביק ולא עקר להו:
אי לאו דקלסך גברא רבה - רבי ינאי הוה מוקימנא מתניתא דמחייבא חורש בכלאים דמשום מקיים הוא וכרבי עקיבא ומאן דאית ליה מקיים בכלאים פטור פוטר נמי במחפה אבל רבי ינאי קלסך והודה לך דמחפה משום זורע מיחייב לכולי עלמא דמדקאמר רבי ינאי המחפה בכלאים לוקה ולא קאמר מקיים בכלאים לוקה ש"מ דעדיף ליה מחפה ממקיים דמחפה כזורע חשיב ליה וחייב לכולי עלמא וכי אמרת ליה לא משנתנו היא הודה לדבריך שיפה אמרת ואי לאו דקלסך הוה אמינא טעם דמתניתין משום מקיים דמקיים בכלאים לוקה לרבי עקיבא וכן בשביעית משום חורש מחייב ליה תנא דמתניתין ומאן דפטר במקיים פטר נמי במחפה:
מאי רבי עקיבא דתניא המנכש והמחפה - ולא גרסינן דתנן דברייתא היא ולא משנה:
המנכש והמחפה בכלאים לוקה רבי עקיבא אומר אף המקיים - כולה רבי עקיבא קאמר לה המנכש והמחפה בכלאים לוקה דמקיים הוא שר"ע כו' והכי משני ליה במועד קטן ורבנן דפליגי עליה דרבי עקיבא סבירא להו מחפה אינו לוקה דמאן דפטר במקיים פטר במחפה והמנכש עוקר עשבים רעים כדי שיגדלו האחרים יותר לוקה דחשיב כזורע כלאים:
בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים - ושמעינן ליה הכי כלאים שדך לא דעקרינן ליה מפשטיה לדרשא דהוה מצי למיכתב בהמתך כלאים לא תרביע ומדסמך כלאים לשדה שמע מינה להכי הוא דאתא:
וליליקי נמי משום זורע - דהא נמנו וגמרו דמחפה זורע הוא כדאמרן:
ואין חילוק מלאכות ביום טוב - אם עשה שתים ושלש מלאכות בהעלם אחד או עשה מלאכה שיש בה שתים אינו חייב אלא אחת למ"ד (שבת דף ע.) הבערה לחלק יצאת סבירא ליה אין חילוק מלאכות ביו"ט דביו"ט לא יצאת הבערה ומ"ד נמי הבערה ללאו יצאת ונפקא ליה חילוק מלאכות מועשה אחת מהנה הני מילי באיסורי דאית בהן חיוב חטאת כגון מלאכות דשבת דזדונן כרת ושגגתן חטאת דבההיא פרשה דועשה מאחת מהנה קמיירי בחטאת אבל יו"ט דחיוב מלקות הוא ואין זדונו כרת אין בו חילוק מלאכות:

לוקה משום מבשל - גיד ביום טוב ומשום מבשל בשר בחלב קסבר יש בגידין בנותן טעם תלתא לא תבשל כתיבי חד לאכילה וחד להנאה וחד לבישול בשחיטת חולין (דף קטו:):

דף כב.

משום הבערה - דאי הוה איהו מבעיר וחבירו מבשל הוו תרוייהו חייבין דמבעיר ומבשל אבות מלאכות אלמא מיחייב משום יו"ט שתים הבערה ובישול:

ה"ג ואם איתא אהבערה לא ליחייב דהא איחייב ליה משום מבשל:

גיד הנשה של נבילה - דלוקה אף משום נבילה שאכל:

שלש על בישולו - בישול בשר בחלב ובישול שלא לצורך יו"ט והבערה שלא לצורך ושתים על אכילתו אכילת גיד ואכילת בשר בחלב ואם איתא דמפקת הבערה ומעיילת אכילת נבילה הוי איסור ג' על אכילתו:

ואזהרת עצי הקדש מהכא ואשריהם תשרפון באש לא תעשון כן לה' אלהיכם:

השמר בנגע הצרעת - ואמרינן (שבת דף קלג.) בקוצץ בהרתו הכתוב מדבר והשמר הוא לא תעשה:

נילקי נמי - כגון שהיו כלי מחרישה מעצי אשירה:

קוצץ אילנות טובות - בהליכתו:

מי קא חיילא עליה - הא הוה ליה נשבע שלא יבטל המצוה ונפקא לן מלהרע או להיטיב בשבועות (דף כה.) דאין זו שבועה:

מיגו דחיילא עליה שבועה כו' - היינו איסור כולל ואיסור מוסיף כגון שבחתיכה עצמה נוסף איסור כגון אילו נוסף על היו"ט איסור ע"י שבועה זו וה"ל מוסיף דומיא דאשת איש ונעשית חמותו דמוסיף הוא דמעיקרא קיימא ליה בחנק והשתא קיימא ליה. בסקילה א"נ חלב דנותר מעיקרא קאי עליה באיסור חלב והשתא איתוסף עליה איסור נותר ואיסור כולל היינו שאין איסור נוסף על החתיכה אלא כולל אחרים באיסורא כגון שנשא אחות חמותו דמיגו דמיתסר בכולהו אחוותא איתסר נמי בחמותו משום אחות אשה אי נמי כגון חמותו ונעשית אשת איש דמיגו דכיילה כולי עלמא באיסור אשת איש כללה נמי לדידיה לחייבו שתים:

בנזיר שמשון - ע"י מלאך קיבל נזירות עליו דההוא אין לו שאלה דצווי שלמעלה הוא: נזיר שמשון בר טמויי למתים הוא כלום אסור הוא להיטמא למתים אדם שמקבל נזירתו ע"י מלאך הא אמרינן במס' נזיר דף ד:) שמשון הותר ליטמא למתים ובעי לאפוקי מהאי קרא ויך מאה וחמשים וגו' ופריך ליה אימא דשוינהו גוססין אלא גמרא ואית דמפרשי

נזיר שמשון נזיר מן הבטן וקשיא לן ההיא נמי בשאלה איתיה שהיה אביו יכול לישאל עליו ואפילו מת אביו בשאלה מיהא הוה ההוא שעתא:

המרביע שור פסולי המוקדשין - שנפדה אפילו על מינו לוקה שהרי גוף אחד ועשאו הכתוב שני גופין דתורת חולין ותורת קדשים יש עליו תורת חולין שמותר באכילה מחוץ לפתח אהל מועד כאילו לא הוקדש מעולם ותורת קדשים שאסור בגיזה ועבודה כדאמרינן בספרי בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר במה הכתוב מדבר אם בבשר תאוה הרי כבר אמור כי ירחיב ה' אלהיך את גבולך וגו' כי תאוה נפשך וגו' אם באכילת קדשים הרי כבר אמור כי אם במקום וגו' שם תעלה וגו' הא אין הכתוב מדבר אלא בפסולי המוקדשין שנפדו תזבח ולא גיזה דאסור בגיזה ועבודה בשר ולא חלב ואכלת ולא לכליך והלכך אסור להרביעו אפי' עם מינו משום כלאים שמרביע חולין על קדשים או קדשים על חולין וכן במנהיג אפילו מנהיג עם מינו ואפילו מנהיגו בפני עצמו חולין וקדשים הוא וחייב משום כלאים דחרישה דהוא עצמו כלאים שעשאן הכתוב שני גופין ולא שמעתי ראיה מנלן דחולין וקדשים כלאים זה בזה ודבר תימה הוא:

מתני' שנאמר במספר ארבעים - והפילו השופט והכהו לפניו כדי רשעתו במספר (דברים כ"ה:ב'-ג') וסמיך ליה ארבעים יכנו ודרשינן כמאן דכתיב במספר ארבעים מנין שהוא סוכם את הארבעים כדמפרש בגמ' דמדלא כתיב יכנו ארבעים במספר אלא במספר ארבעים יכנו שמעינן דהכי קאמר מנין הסוכם הארבעים חשבון המשלים סכום של ארבעים שגורם לקרות אחריו ארבעים והיינו שלשים ותשע:

ראויות להשתלש - בגמרא מפרש:

דף כב:

ואמדו שאין יכול לקבל פטור - דכיון דנתבזה בבית דין ולקה קצת סגי ליה בהכי אבל לא לקה אלא אמדוהו לארבעים וחזרו ואמדו שאין יכול לקבל כולם לא מיפטר דאין רשאין לגרוע האומד אלא לוקה אחר זמן והכי נמי אם אמדוהו לשמונה עשר ומשלקה חזרו ואמדו שיכול עדיין לקבל ארבעים פטור משום דלקה אבל לא לקה רשאין להוסיף על אומד ראשון:

גמ' כמה טפשאי שאר אינשי - כמה שוטים הללו רוב בני אדם: ורמינהו אמדוהו לקבל ארבעים וחזרו ואמדו שאין יכול פוטרין אותו. אע"ג דלא לקה אלמא דלא שני בין לקה ללא לקה וה"נ בין שאמדוהו לארבעים בין שאמדוהו לשמונה עשרה לא עבדינן ליה אלא אומד ראשון וקשה בין מרישא ובין מסיפא:

הא דאמדוהו ליומי' - מתניתין באמדוהו ליומיה לקבל מ' או שמונה עשרה והלכך כי חזרו ואמדו בו ביום שאין יכול לקבל או יכול איגלאי מילתא דאומד שלהם לא היה כלום כיון דבו ביום סתרו כל מה שאמדו שהרי זה לא נשתנה ולא הכחיש בשהות מועט כזה ויש לומר דהם טעו באומד הלכך כי אמדו תחלה לארבעים וחזרו ואמדו בו ביום שאין יכול לקבל אם לקה מקצתן פוטרין אותו שהרי נתבזה ואם לא לקה הרי הוא כמי שלא אמדוהו כלל ועכשיו הוא דמעיינו בדיניה ואמרו אין יכול וממתינין לו עד שיבריא ויהיו אומדין אותו אומד הראוי לו וכן אמדו תחלה לי"ח ובו ביום חזרו ואמדו שיכול לקבל ארבעים איגלאי מילתא דטעו באומד ראשון ואינו כלום והלכך אם לקה כבר כל השמונה עשרה פוטרין אותו דכיון דיצא מב"ד כבר בזיון ב"ד הוא להחזירו אבל לא לקה רשאין להוסיף על אומד ראשון דאינו כלום:

ובריית' בדאמדוהו למחר או ליומא אוחרא - ליום אחר דההוא ודאי אומד גמור הוא שיפה עיינו שהיה יכול זה לקבל עד אותו יום כך וכך מכות אלא נשתנה והכחיש הלכך כי אמדוהו לארבעים עד יום פלוני וכשהגיע יום פלוני אמדו שאין יכול לקבל כולם אומד ראשון אומד גמור היה והואיל ונשתנה ונתקלקל שאין יכול לקבל פטור אע"פ שלא לקה שהרי נתבזה באותו אומד וכי אמדוהו נמי לשמונה עשרה עד יום פלוני וכשהגיע יום פלוני אמדו שיכול לקבל ארבעים אין לוקה אלא אומד ראשון דאומד גמור היה כך נראה לרבי. לישנא אחרינא מתני' דאמדוהו ליומיה לקבל ארבעים והלכך אין פוטרין אותו אלא אם כן לקה דודאי יהא בו כח לקבל קצת מן המכות אמדוהו לקבל ליום או ליומים ודאי אין בו כח ואם חזרו בהם פטור מיד וכן קיבל ר' מח"ע ולא נהירא דמשום דאמדוהו ליומיה אמאי ברירא לן שיהא בו כח לקבל קצת מן המכות הם אומדין שאין יכול ואנן אמרינן לילקי ולימות ועוד דאם לקה אמרינן במתניתין ולא דמלקינן ליה לכתחלה. מ"ר:

מתני' עבירה שיש בה שני לאוין - כגון חורש בשור וחמור וכלאים בכרם:

ואם לאו - דלא אמדוהו אומד אחד אלא ללאו אחד אמדוהו תחלה לוקה ומתרפא:

גמ' אמדוהו לארבעים וחדא - כל מה שאומדין עליו עד שלשים ותשע חשבינן משום חד לאו דכך הוא דינו למלקות ארבעים חסר אחת על לאו אחד ואם מוסיפין עליו אפילו שלש מכות דהוה להו ארבעים ותרתי חשובין אותן שלש אומד ללאו האחר ואם לא הוסיפו אלא שתים מכות דהוו להו ארבעים וחדא לוקה שלשים ותשע משום לאו אחד ומתרפא וחוזר ולוקה דמכות שאינן ראויות להשתלש לא מלקינן ליה:

מתני' על העמוד - עץ אחד נעוץ בקרקע וגבוה כנגד שתי אמות או אמה וחצי והוא כפוף ומוטה על אותו העמוד כאדם הנסמך על בריח דלת ותולה ידיו למטה וכופתין לו ידיו בצידי העמוד:

חזן - שמש הקהל. ולא שמעתי בו שום משמעות:

נפרמו - דשקושרר"א בלע"ז קריעה של תפירה:

מאחריו - של נידון:

כפולה אחת לשתים - ועוד רצועה אחרת כפולה לשתים היינו שתים רצועות שהן ארבע ואותן השתי רצועות עולות ויורדות בה כלומר אותן שתי רצועות היו תלויות באמצע הרצועה ושל חמור לקיים בהן יבא מי שמכיר אבוס בעליו כו':

ידה טפח - מקל שתלויה בה ארכה טפח ורצועה עצמה רחבה טפח ומגעת עד פי כריסו שמשער כך שכשהוא מכה כלה ראשה של רצועה בפי כריסו בתחלת כריסו שהמכה עומד בצד המוכה ומכה אותו ברוחב גבו הלכך אורך הרצועה ברוחב כל גבו עד מקום שמתחיל שם הכרס ואף ע"ג דאמרן לעיל האבן נתונה לה לאחוריו אעפ"כ היה הוא משלחף עצמו לצד צדו והיה מכה ברחבו:

שליש מלפניו - על הבטן ושתי ידות מאחוריו בגמרא מפרש טעמא:

והקורא קורא אם לא תשמור - הא מיפשט פשיטא לן דבעי קריאה כדאמרן [כריתות] (דף יא.) בקורת תהיה בקרייה תהא דלהכי קתני הכא והקורא:

אם מת תחת ידו פטור - דשליח ב"ד הוא ואמרן לעיל (דף ח.) יצא האב המכה את בנו ושליח ב"ד:

הוסיף לו רצועה - על האומד ומת ה"ז גולה על ידו ולא דמי להכהו עשרה בני אדם בעשר מקלות דאמרינן בהנשרפין (סנהדרין דף עח.) כולן פטורין דההיא אוקימנא לה בגוסס בידי אדם: נתקלקל כו' פטור דכתיב ונקלה והרי נקלה:

נתקלקל כו' פטור דכתיב ונקלה והרי נקלה:

דף כג.

אין חוסמין - אין מגערין בה שלא תאמר אי אפשי בו:

את המועדות - חולו של מועד:

חג המצות תשמור - מפרש בחגיגה (דף יח.) אם בראשון ובשביעי הרי כבר אמור הא לא בא להזהיר אלא על חולו של מועד שאסור בעשיית מלאכה:

אבקתא - כמו מיבק אביק:

במספר - שתי רשעיות מאחריו:

אפילו יתירי כח ואפילו חסירי מדע - דאין להקפיד בכך:
אי אמרת בשלמא דאפילו חסירי מדע - יכולין להעמיד בהן היינו דאיצטריך כו' למזרז:
שהוא מכה רבה - שניתן להכותו. בעל כורחו כן נראה לרבי ובלשון אחר קיבל רבי: ה"ג ת"ר אחד האיש ואחד האשה בריעי ולא במים דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר האיש בריעי והאשה במים וחכמים אומרים אחד האיש ואחד האשה בין בריעי בין במים והתניא רבי יהודה אומר אחד האיש ואחד האשה בריעי אמר רבי יצחק הא דקאמר רבי יהודה אחד האיש ואחד האשה בריעי הכי קאמר שניהן שוין בריעי דמשנתקלקל בריעי פטורין אבל במים איכא פלוגתא:
מכה מועטת - כגון שאמדוהו לפחות מכה בסידור אחד:
אין לי אלא מכה רבה כו' - רישא דברייתא הכי איתא בסיפרי אין לי אלא בזמן שמוסיפין על מנין ארבעים על כל אומד ואומד שאמדוהו בית דין מנין ת"ל לא יוסיף מכל מקום מכה רבה אין לי אלא מכה רבה כו'. אין לי דחייב על לא יוסיף אלא בזמן שהכהו מכות הרבה על האומד מכות מועטות אפילו שתי מכות או אחת מנין דאסור להוסיף ת"ל לא יוסיף לא יוסיף להכותו על אלה על מנין האומד:
קלה - נתקלקל בריעי ולישנא דקרא נקט ונקלה לשון זלזול:
בין בראשונה בין בשניה - בין קודם שהכהו כלל בין לאחר שהכהו והיינו ראשונה הגבהה ראשונה שמגביה ידו להכות אם נתקלקל באותה הגבהה מחמת פחד או שנתקלקל בהגבהה שניה דהיינו לאחר שהכהו:
נפסקה הרצועה - אם בהגבהה שניה נפסקה פוטרין אותו דהא נקלה באותה הכאה שהכהו ואם קודם שהכהו נפסקה כשהרים ידו להכות אין זו קלה:
פוטרין אותו - דנקלה קרינא ביה דהא קלה:
לכשילקה קלה - פירושו לכשילקה יקלה שאמדוהו שאם ילקוהו מיד יתקלקל בריעי פוטרים דפן יוסיף ונקלה כתיב דאין נותנין לו מכה שיקלה עליה מיד כך שמעתי אבל אמדוהו שלא יתקלקל עד לאחר המלקות מלקין אותו:
קלה תחלה - קודם שקיבל שום הכאה מלקין אותו אחרי כן:
מתני' על אחת כמה וכמה שתנתן לו נפשו - דמדה טובה מרובה ממדת פורענות אחד מחמש מאות דבמדת פורענות כתיב (שמות כ':ה') פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים ובמדה טובה כתיב (שם) עושה חסד לאלפים ומתרגמינן לאלפין דרי ארבעה דורות כנגד אלפים דורות היינו אחד מחמש מאות מיעוט לאלפים אינו פחות משני אלפים וכל שכן אם כפשוטו דמשמע אלפים עד סוף כל הדורות:

דף כג:

אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. וסמיך ליה איש איש אל כל שאר בשרו דמשמע מי שעושה חוקותי אני נותן חיים לו ואלו הן חוקותי איש איש וגו' הא למדת כל היושב ואינו עובר כו':

לזכות את ישראל - כדי שיהו מקבלין שכר במה שמונעין עצמן מן העבירות לפיכך הרבה להן שלא היה צריך לצוות כמה מצות וכמה אזהרות על שקצים ונבלות שאין לך אדם שאינו קץ בהן אלא כדי שיקבלו שכר על שפורשין מהן:

גמ' תנינא - במסכת מגילה אין בין שבת כו':

בהכרת - לשון הכרת תכרת (במדבר ט"ו:ל"א) ואינו שם דבר:

הא - מתני' דמגילה רבי יצחק היא ולהכי קאמר דזדון כרת בידי שמים ולא בידי אדם אבל מאן דסבירא ליה דמלקות איכא בחייבי כריתות מודי לרבי חנניא דנפטרו מידי כריתתן כיון שלקו ואיצטריך ליה לרבי יוחנן לאשמעינן דחלוקין:

רב אשי אמר אפי' תימא - מתני' דמגילה רבנן היא דאמרי חייבי כריתות ישנן בכלל מלקות ארבעים ואפילו הכי מודו לר' חנניא דנפטרו מידי כריתתן ודקא אמרת מיתה וכרת בידי אדם הוא לא דמי דזה עיקר זדונו בידי אדם עיקר עונש של שבת בידי אדם דקאי בסקילה ועיקר עונשו של יום הכפורים בידי שמים דאע"ג דאיכא חיוב מלקות בחייבי כריתות הוא אינו עיקר החיוב דכרת חמור ממלקות ואי מזיד בלא התראה הוא הוי בכרת ונמצא חיובו החמור בידי שמים ואנן בתר עיקר החיוב אזלינן וכן עיקר. מורי. ואית דפרשי עיקר זדונו תחלתו בר כרת הוא ואילו לא לקי נכרת ולא נהירא דהא תרוייהו בהדדי איתנהו ביה לרבנן דאמר מלקות בחייבי כריתות איכא:

מקרא מגילה - דחייבין על מקרא מגילה:

ושאילת שלום בשם - דמותר לאדם לשאול בשלום חבירו בשם כגון ישים ה' עליך שלום ואין בו משום מוציא שם שמים לבטלה. מרבי. ל"א שאילת שלום בשם דחייב אדם לשאול בשלום חבירו בשם ואנו נמי כי שיילינן אהדדי מדכרינן שם דשלום שמו של הקב"ה דכתיב (שופטים ו':כ"ד) ויקרא לו ה' שלום לשם ה':

והבאת מעשר - כדאמרינן ביבמות (דף פו:) דעזרא הסופר קנסינהו ללוים לפי שלא עלו עמו וצוה להביא כל המעשרות אל לשכת בית ה' והיו הכהנים והלוים שוים במעשר ראשון כדכתיב בעזרא (נחמיה י':ל"ט) והיה הכהן בן אהרן עם הלוים. במעשר הלוים וגם חזקיהו עשה כמו כן הכין לשכות להביא כל המעשרות בהן כדי שלא יקבלום הלוים שהיו עכו"ם כדכתיב בדברי הימים (ב לא) ויאמר חזקיהו להכין לשכות בבית ה' ויכינו

ויביאו את התרומה. ואת המעשר וגם הוא תיקן להעלות לירושלים מעשר ירק ומעשר אילן דכתיב (שם) וכפרוץ הדבר הרבו בני ישראל ראשית דגן תירוש ויצהר וגו' ומפרש בנדרים (דף נה.) מאי וכפרוץ הא כל הני דאורייתא נינהו ומשני מעשר ירק ומעשר אילן וכתיב בתרי עשר. דקאמר להו נביא לישראל הביאו את כל המעשר אל בית האוצר [וגו] ובחנוני נא בזאת וגו' אלמא דהסכים:

ואומר ה' עמך גבור החיל - מדקאמר ליה מלאך לגדעון שאילת שלום בשם אלמא דהסכים:

הופיע - נגלה והוכיח בשעת הצורך בלע"ז ברובי"ר כך שמעתי. ל"א הופיע נשמעה בקול גדול. בנימוקי רבי:

בבית דינו של שם - לא היה שם חי באותה שעה שהרי מת אלא בית דין של אחריו מבניו ותלמידיו וקרי ליה בית דין של שם כמו בית שמאי ובית הלל:

ממני יצאו כבושים - דברים נעלמים הללו מאתי יצאו שלפי שיהודה היה מלך והיא זכתה לצאת ממנה מלכים. מתוך שהיתה צנועה בבית חמיה יצאתה גזירה זו מלפני שיצא זרע משניהם כך קיבל רבי מעיקרא לישנא אחרינא מאתי היתה שיצאו ממנה שני בנים הללו לכבוש העולם שהרי עתיד דוד ומשיח לצאת ממנה:

בית דינו של שמואל לעולם ישראל אמרו עד דהא דכתיב ויאמר בני ישראל איקרו יחיד:

רמ"ח מצות עשה - דכל אבר ואבר אומר לו עשה מצוה:

שס"ה [מצות] לא תעשה - שבכל יום מזהירים עליו שלא לעבור: מפי משה:

דף כד.

שית מאה וחד סרי - והיינו דכתיב תורה צוה לנו משה ושתים מפי הגבורה הרי שית מאה ותליסרי:

מפי הגבורה שמענום - דכתיב אחת דבר אלהים ושתים זו שמענו במכילתא:

והעמידן על אחת עשרה - שבתחלה היו צדיקים והיו יכולים לקבל עול מצות הרבה אבל דורות האחרונים לא היו צדיקים כל כך ואם באו לשמור כולן אין לך אדם שזוכה ובא דוד והעמידן כו' כדי שיזכו אם יקיימו י"א מצות הללו וכן כל שעה דורות של מטה הולכין וממעטין אותו:

רב ספרא - בשאלתות דרב אחא. (שאילתא לו) והכי הוה עובדא דרב ספרא היה לו חפץ אחד למכור ובא אדם אחד לפניו בשעה שהיה קורא ק"ש ואמר לו תן לי החפץ בכך וכך דמים ולא ענהו מפני שהיה קורא ק"ש כסבור זה שלא היה רוצה ליתנו בדמים הללו

והוסיף אמר תנהו לי בכך יותר לאחר שסיים ק"ש אמר לו טול החפץ בדמים שאמרת בראשונה שבאותן דמים היה דעתי ליתנם לך:

(**אף**) **לא רגל על לשונו** [**כו'**] - לא רצה לשקר מתחלה שאמר אולי ימושני [אבי] אלא שאמו הכריחתו ועל פי הדבור דכתיב עלי קללתך בני ומתרגמינן אלי אתאמר בנבואה [דלא ייתון לווטיא עלך ברי]:

וחרפה לא נשא על קרובו - לא סבל חרפת קרובו:

נבזה בעיניו נמאס - הנמאס להקב"ה נבזה הוא בעיניו של אדם זה חזקיהו שנבזה היה בעיניו אביו שנמאס בעבודת כוכבים:

שגיררו במטה של חבלים - גמרא היא. ולא קרא: (וקורא לו רבי רבי):

ואפילו לעובד כוכבים - כדי שלא ימשוך ויבוא להלוות לישראל ברבית:

שוחד על נקי לא לקח - אפילו שוחד שהיה רשאי ליקח:

כגון ישמעאל ברבי יוסי - שהיה אריסו מביא לו משלו [קודם זמנו] ולא רצה ליקח כדי להיות לו דיין:

בבצע מעשקות - שלא רצה ליטול לעצמו ראשית הגז שהביא לו אדם אחד שבא לדון לפניו אע"ג דהוה כהן רבי ישמעאל בן אלישע משום דדמי כאילו עושקו לכהן שהיה רגיל זה ליתן לו מתנותיו:

אוטם אזנו משמוע דמים - אזנו . חתומה וסתומה בדבר זה שלא ישמע בה דבר גנאי ושותק והיינו דמים לשון שתיקה:

כגון רבי אלעזר ברבי שמעון - בהשוכר את הפועלים (ב"מ דף פד:) דנפק ריחשא מאודניה ואיתחזי לאיתתיה בחלמא ואמר לה האי דשמעית בזילותא דצורבא מרבנן ולא מחאי כדמבעי לי אלמא בחייו הוה רגיל לדקדק בכך ולפיכך הקפיד הקב"ה עליו על אותו הפעם שלא מיחה:

זו הוצאת המת והכנסת הכלה - דכתיב בהו לכת טוב ללכת אל בית אבל מלכת וגו':

בא ישעיה בן אמוץ - כל שעה דורות של מטה היו מתמעטין:

חדל נא - אותה ברכה שאמר משה וישכון ישראל בטח בדד עין יעקב כלומר אימתי ישכון ישראל בטח כשיהיו צדיקים כעין יעקב:

מי יקום יעקב - מי יוכל להיות חסיד כיעקב כי קטן הוא קטנים הם הטובים שיהיו צדיקים כיעקב:

[מכאן ואילך מפרש רבינו גרשום]: